Märgade metsaelupaigatüüpide (*9080, *91D0, *91E0, 91F0) tegevuskava avalikustamise käigus saabunud arvamused ja ettepanekud

Märgade metsaelupaigatüüpide (*9080, *91D0, *91E0, 91F0) tegevuskava oli avalikul arutelul ajavahemikus 24. oktoobrist kuni 4. detsembrini 2023. a. Tegevuskava eelnõuga sai tutvuda LIFE'i projekti koduleheküljel www.loodusrikaseesti.ee ning Keskkonnaameti koduleheküljel www.keskkonnaamet.ee. Tegevuskava tutvustav tekst oli üleval ka kaitsealade koduleheküljel www.kaitsealad.ee.

Avalikustamise käigus saatsid oma arvamuse/ettepanekud 7 huvigruppi (asutust) ja esitati ühtekokku 106 ettepanekut/arvamust. Omapoolsed ettepanekud tegevuskava parandamiseks saatsid: Eestimaa Looduse Fond, Eesti Erametsaliit, Eesti Maaülikool, Foreko OÜ, RMK, Regionaal- ja Põllumajandusministeerium, Käsmu külaselts.

Tegevuskava töörühm analüüsis laekunud ettepanekuid ja arvamusi ning analüüsimise tulemusena nõustuti 37 ettepanekuga ja anti täiendavalt selgitusi 69 ettepaneku kohta. Tegevuskva töörühm, tuginedes suuresti Eesti Maaülikooli poolt esitatud ettepanekutele, täiendas ja parandas tegevuskava. Tegevuskavas tehti u 49 parandust. Kokkuvõte esitatud ettepanekutest ja vastustest on toodud tabelis 1.

Tabel 1. Märgade metsaelupaigatüüpide (*9080, *91D0, *91E0, 91F0) tegevuskava avalikustamise käigus saabunud arvamused ja ettepanekud ning Keskkonnaameti vastused (menetleja otsus)

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
ELF kiri 20.11.2023 nr 7-3/23/15-5. Vastuskiri 22.01.2024 nr 7-3/24/6	Raie piirang 1. aprillist 30. juunini - sootaastamistöödel oleme seadnud piirangu juuli lõpuni, eriti metsise korral. Miks siin see nii lühike on saanud ja kas poleks põhjendatud pikendamine kuni juuli lõpuni?	Piirangud võivad kehtida ka augustis. Konkreetsed piirangud sõltuvad taastamisaladest ja sealsetest liikidest, seda hinnatakse alati detailsemalt loamenetluse käigus. Tegevuskavas antakse üldised soovitused taastamistööde läbiviimiseks, et lindude pesitsemise ajal raieid ei tehtaks. Täiendasime kavas vastavat punkti.
	Termin "maaparandus" võiks siin olla läbivalt "kuivendamine". Maaparanduse all saaksime mõista ka sootaastamist ja seeläbi oleks aeg keeleliselt kohendada käsitlust maaparandusest	Kui tegevuskavas on kasutatud sõna või sõnatüve „maaparandus“, on olnud tegemist maaparandussüsteemidele viitava või maaparandussüsteemide hooldamisega seotud tekstiosadega. Antud kontekstis tuleneb termini kasutamine Maaparandusseadusest ning on seotud antud seaduses kasutatavate terminitega.
	Lk 35, et *"LD metsaelupaigatüüpideks saab määrata vaid neid metsi, kus ajaloolise poollooduslikku maakasutusviisi, kuivenduse või raie otsene mõju puudub ning loodusmetsa elustiku jaoks vajalik metsa struktuur ja substraadid on vähemalt osaliselt olemas ja looduslikus protsessis jätkuvalt kujunemas. See tähendab, et õigesti määratud märjad metsaelupaigatüübid ei saa praegu olla tugeva kuivendusmõjuga."* Sageli on siiski	Nõustume märkusega, et tegemist on segase tekstiosaga. Korrigeerisime tegevuskava teksti ning antud lõik on eemaldatud ja tekst ümber sõnastatud.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	kuivenduse mõjuga metsad määratud metsaelupaigatüübiks. Ehk peaks siin "ning" asemel olema "või"? Samuti võiks kirjeldada väikest kuivenduse mõju.	
	lk 39. p 5.4. KUIVENDUSSÜSTEEMIDE EHITAMISE, MAAPARANDUSHOIUTÖÖDE JA TARISTU RAJAMISEGA SEOTUD KUIVENDUSE MÕJU. Pakun meetmena maaomanikele kuivendamisest loobumise motiveerimiseks teha maksusoodustusi, näit diferentseeritud maamaks (see võiks olla muidugi ka teiste ohutegurite leevendamise meetmete juures) või riiklik toetus süsiniku talletamise eest. CO2 maksu vist ei hakkaks kuivendajatele pakkuma kuigi kliimaseaduse väljatöötamine alles käib.	Teemavaldkond on laiem kui sell tegevuskavas sisu. Mõistlikum on teemat kajastada kliimaseaduse väljatöötamisel.
	lk 42. *"Metsaelupaikade seisundi parandamiseks on võimalik optimeerida kaitserežiimi. Kaitse-eeskirjaga võib piiranguvööndis seada tingimusi maastikuilme ning koosluse loodusliku tasakaalu, liikide ja vanuselise mitmekesisuse säilitamiseks ning keelata puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt."* Kas siin ei võiks olla ka kriteerium kokkuveoks kuival sügisperioodil, kui see aset leiab (ma ei tea kuidas seda paremini määratleda, kuid kardetavalt jääb külmunud pinnast järjest vähemaks.	Nimetatud lõik asub peatükis 5.7. Antud lõigus antakse ülevaade, kuidas kaitse-eeskirjaga on võimalik reguleerida metsatöid kaitsealadel. Tegemist on konkreetse viitega looduskaitseseaduse § 31 lõikele 3.
	lk 43. Turba ja muude maavarade kaevandamine. Siin pole käsitletud allmaakaevandamist ja selle mõju kaevanduse peal asuvale kooslusele - selle võimaluse peaks vähemasti ära nimetama? Samuti tuleb turba osas ära märkida, et kaevandusala laienemisel võib elupaik hävida (näit raadatakse rabamets turbakaevandusala laiendamisel).	Nõustume esitatud ettepanekuga. Kaevanduste teema lisati tegevuskava peatükki 5.8.Ümbritseva maakasutuse (v.a kuivendussüsteemid) mõju.
	Meede: *"Planeeringutes, arenduste ja maakasutuse kavandamisel võtta arvesse mõjusid Natura aladele ja nende eesmärkidele, samuti arvestada väljaspool kaitstavaid alasid paiknevate metsaelupaigatüüpidega."* Kas siin peaks sõnastama rangemalt - mõju välistama ja kui see ei õnnestu, tuleb leida leevendus või kompensatsoonialad.	Märgade metsade tegevuskava annab soovitusi metsakoosluste soodsa seisundi saavutamiseks. Muus osas lähtutakse tegevuse elluviimisel alade kaitse-eesmärkidest ja võimalikust mõjust, mis selgub mh Natura hindamise tulemustest.
	lk 6 ja 52 *"kliimamuutustest põhjustatud elupaikade degradeerumist"* - kuskil ei ole kirjeldatud, mida see tähendab. Kliimamuutuste ptk all on sedastatud, et *"Kliimamuutustest tingitud erinevate metsatüüpide vaheldumine/asendumine on looduslik protsess ja selles osas ei ole võimalik midagi ette võtta."*	Degradeerumine on sünonüüm sõnale halvenema. Kliimamuutustest põhjustatud elupaikade degradeerumist tähendab kliimamuutustest põhjustatud elupaikade seisundi halvenemist. Märkusega on arvestatud ja tegevuskava tekst on korrigeeritud. Selgituseks lisame, et elupaigatüüpide seisundite iseloomustused on toodud peatükis 3.2. Märgade metsade kasvukohatüübid ja LD metsaelupaigatüübid: *9080, *91D0, *91E0, 91F0.
ELF Kiri 05.12.2023 nr 7-3/23/15-7 Vastuskiri 18.01.2024 nr 7-3/24/4	Osa sekundaarsetest rabametsadest, mis praegu arvel 91D0-na on tegelikult 7120, mida võiks tegevuskava tabelis 1 ning vastavates tekstiosades kajastada. See vahetegemine võib osutuda oluliseks taastamisalade valikul ja taastamissuuna määratlemisel, seega eelkõige siis praegustel ja tulevastel kaitsealadel (loodusaladel). Tabeli 1 real "Üleminekulisus" märkida asjaolu, et paljud rikutud rabad on arenenud sekundaarseteks rabapuistuteks, kuid vähemalt taastamisvõimalustega aladel tuleks neid käsitleda 7120-na, mitte 91D0-na.	Nõustume esitatud ettepanekuga. Tabelisse 1. on vastav märge lisatud.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	Kas eesmärk 63 000 ha ikka on realistlik, sest osa praegusi rabapuistuid on algselt olnud 7110 ning taastamisjärgselt peaksid sinnapoole ka tagasi kujunema. (91D0 saab tegelikku pindalatäiendust looduslike rabade sees olevatest rabametsatukkadest, mida kohati on arvatud 7110 sisse, aga mis võiksid olla ikka 91D0 all.)	Märgade metsade tegevuskava annab soovitusi metsakoosluste soodsa seisundi saavutamiseks. On eraldi koostamisel soode tegevuskava. Koosluste taastamisel tuleb lähtuda konkreetsest alast ning kaaluda kõiki aspekte, sealjuures võib osutuda tõsiasjaks, et tuleb leppida, et kunagine rabakooslus on kujunenud rabametsakoosluseks. Eesmärgiks seatud 63 000 ha on hinnanguline väärtus, mis põhineb praegu parimate teadmiste ja Tartu Ülikooli analüüsile.
Erametsaliit 04.12.2023 nr 7-3/23/15-6 Vastuskiri 02.01.2024 nr 7-3/23/15-13	Tegevuskava on väidetavalt koostatud laiapõhjalise töörühma kaasamisel. Meile teadaolevalt ei ole töörühma töös osalenud Eesti Maaülikooli metsateadlased ega erametsaomanike esindusorganisatsioonide esindajad. Seetõttu on väide laiapõhjalise töörühma olemasolu kohta väär. Jääb arusaamatuks, miks ei ole tegevuskava koostamisse kaasatud metsanduse kui otseselt asjasse puutuva valdkonna spetsialiste, kelle pädevusse tegevuskava sisu kuulub ning miks ei ole kaasatud erametsaomanikke, kelle omandit hakkab tegevuskava otseselt mõjutama? RMK on küll olnud kaasatud ja kavas sisalduvad taastamisprojektid on samuti plaanis läbi viia peamiselt RMK aladel, aga nii taastamised RMK aladel kui ka ülejäänud tegevuskava sisu mõjutab otseselt ka teisi Eesti metsaomanikke ning nende metsi. Nende eemale jätmine on arusaamatu ja õõnestab tegevuskava legitiimsust.	Teiepoolse märkusega laiapõhjalise töörühma osas on arvestatud ja tegevuskava teksti on selles osas korrigeeritud. Eesti Maaülikool osales algselt projektitaotluse koostamises, kuid projektitaotluse koostamise lõpufaasis ei vastatud enam kirjadele. Projekti esitamisel oli kindel tähtaeg ja ei olnud võimalik oodata, kas EMÜ osaleb või mitte. Avaliku arutelu käigus esitas EMÜ tegevuskava eelnõule hulgaliselt parandusettepanekuid, mille alusel oleme dokumenti parandanud ja täiendanud. Samuti on ettepanekuid laekunud teistelt organisatsioonidelt, huvigrupid on olnud protsessi kaasatud.
	Tegevuskavast puudub täielikult sotsiaalmajandusliku mõju analüüs. Tegevuskavast tulenevalt on eesmärk võtta kaitse alla hetkel kaitse alt väljas olevaid maid ja muuta piiranguvööndi alasid sihtkaitsevööndittesse, mis toob kaasa raiete keelamist jms majandustegevust märkimisväärselt kitsendavaid reegleid. Tegevuskavas on küll märgitud, et märgade metsaelupaigatüüpide säilitamiseks ja taastamiseks tehtav kulu on 23,3 mln eurot, aga eeldatavasti on tegemist vaid otseste kulutustega, mitte aga tegevuskava elluviimise kogumaksumusega ühiskonnale. Muuhulgas ei ole märgitud, millistest vahenditest hüvitataks koheselt ja õiglaselt maaomanikele tekkiv kahju. Tegevuskava järgi hakkab riik vastavalt tegevuskavas välja toodud tegevustele ja soovitustele tegutsema ning praktikaid seadma, millest tulenevalt on üliolluline, et juba tegevuskavas endas sisalduks sõltumatu eksperdi poolt koostatud sotsiaalmajandusliku mõju analüüs	Märgade metsaelupaigatüüpide (*9080, *91D0, *91E0, 91F0) tegevuskava on koostatud Eesti märgade metsaelupaigatüüpide säilitamiseks ja taastamiseks. Tegevuskava ülesanne on anda ülevaade olemasolevast olukorrast ja ohuteguritest, seada eesmärgid aastaks 2050 ning esitada meetmed eesmärkide saavutamiseks. Tegevuskava on koostanud vastava ala asjatundjad. Tegevuskava on soovituslik dokument, mis toob välja elupaikade seisundit ohustavad ohutegurid ning meetmed nende ohutegurite vältimiseks. Sotsiaalmajanduslik analüüs tehakse konkreetsetele taastamisprojektidele, kui töödetailid on selgemad.
	Arvestades looduskaitseliste piirangute õiglaste hüvitiste puudumist (metsaomanikule kohese rahalise hüvitise maksmine vastavalt metsa turuhinnale ja/või piirangutega maa vahetamise võimaldamine riigile kuuluva metsamaaga) teeme ettepaneku võtta tegevuskavast läbivalt välja kõik ettepanekud, mis suurendaksid majandamispiiranguid erametsadele (viited uute kaitselade moodustamisele, tsoneeringutele sihtkaitsevööndittesse, uuendusraiete mittelubamisele jms).Nimetatud piirangute lisamist tegevuskavasse võib kaaluda alles pärast õigussüsteemis õiglaste hüvitiste rakendamise kohustuse fikseerimist	Samaaegselt metsaelupaigatüüpide tegevuskavade koostamisega on käsil ka looduskaitseliste piirangute hüvitiste meetmete kaasajastamine. Igasuguste piirangute seadmine peab olema hästi kaalutletud ja põhjendatud. Tegevuskava ei ole aluseks selliste piirangute seadmisel vaid on tegevusi suunav dokument.
	Igasugusel suuremahulisel tegevusel on ka negatiivsed tagajärjed, eriti kui tegemist on ühe ökosüsteemi täieliku muutmisega teiseks. Miks ei ole tegevuskavas välja toodud ning tehtud põhjalikku analüüsi tegevuskavas olevate tegevuste positiivsete ja negatiivsete mõjude osas? Kas, millistel ja mis mahus on märgalade taastamine, hoidmine ja loomine positiivse väljundiga, millal mitte. Sealjuures arvestades nii majanduslikke, ökoloogilisi, sotsiaalseid kui ka kultuurilisi aspekte.	Tegevuskava ülesanne on anda soovitused elupaigatüüpide soodsa seisundi tagamiseks. Leiame, et tegevuskavas on põhjalikult analüüsitud märgade metsaelupaigatüüpide seisundit mõjutavaid ohutegureid. Täpsemad asjaolud selguvad iga projekti puhul eraldi ning selles osas kaastakse kõiki huvigruppe

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
		eraldi. Kui negatiivsed mõjud ilmnevad olulisel määral ning saadav kasu ei ole proportsionaalne, siis tegevusi ellu ei viida.
	Kuna kõdusoometsad ei kuulu Natura 2000 metsaelupaigatüüpide hulka, tuleb kõdusoometsade temaatika käsitlus tegevuskavast välja arvata. Tegemist ei ole loodusliku metsaelupaigatüübiga vaid selge inimõju tulemusel tekkinud elupaigaga.	Väikese kuivendusmõjuga kõdusoometsad omavad potentsiaali taas kujuneda pikemas perspektiivis märgadeks elupaikadeks. Paikades, kus kuivendussüsteem on oma funktsiooni kaotamas, võib juba praegu näha kõdusoometsade taassoostumist. Taastamisaladel on fookuses loodusdirektiivi elupaigatüübid. Taastamistööd mõjutavad ka kõdusoometsi, mis paiknevad sageli taastamisalade mõjualas. KeA leiab, et kõdusoometsi on otstarbekas antud kavas kajastada.
	Piirangute kehtestamist väärtustav kava on vaja muuta soovitusi ja nõuandeid sisaldavaks dokumendiks.	Tegevuskava on soovituslik dokument, mis annab suunised, mida oleks vaja teha, et märgade metsaelupaigatüüpide seisund paraneks.
	Kindlasti on vaja läbi viia vajalikud uuringud täiendamaks tegevuskava nii sotsiaalmajandusliku mõju analüüsiga kui ka ökoloogilise, aga ka kultuurilise mõju analüüsiga.	Tegevuskava on koostanud vastava ala eksperdid ning töös on kasutatud olemasolevat parimat teadmist. Tegevuskava keskendub loodusaladel olevate loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpide seisundi säilitamisele ja parandamisele ning on sobiv tugimaterjal looduskaitse edendamiseks. Kinnitame, et taastamistöödele eelneb alati huvigruppide kaasamine, kus võimalikud ohukohad arutatakse läbi ja leitakse parimad lahendused.
Eesti Maaülikool. Kiri 20.11.2023 nr 7-3/23/15-3 Vastuskiri 29.01.2024 nr 7-3/24/8	Kuna tegevuskava on koostatud projekti *„Metsa- ja põllumajandusmaastike majandamine Natura 2000 elupaikade ja liikide kaitsestaatuse parandamiseks“* raames (lk 5) leiame, et kõdusoometsade arvamine looduslike metsaelupaigatüüpide hulka, mis ei ole Natura 2000 metsaelupaigatüüp, ei ole käesolevas tegevuskavas õigustatud ja tuleb tegevuskavast eemaldada. Kõdusoometsad on kuivendamise ehk inimtegevuse tulemusena muudetud metsad, mille liigiline koosseis ning mullaomadused ja -elustik on oluliselt muutunud võrreldes samades algtingimustes kasvanud kuivendamata metsaga (Laiho jt 2001, Miller 2011). Praeguseks on kujunenud kõdusoometsadest liigirikkad, heterogeense struktuuriga ja struktuurielementidega metsad (Paal ja Jürjental 2020), mis on välja toodud ka käesolevas juhendis lk 14. Kõdusoometsades ei ole otstarbekas tegeleda kunagise veerežiimi taastamisega, sest veerežiimi taastades ei ole võimalik tagasi saada seal olnud endist looduslikku kooslust (Jõgiste jt 2008). Kõdusoometsade näol on tegemist uudse ökosüsteemiga. Uudseks nimetatakse ökosüsteemi, kui süsteemis toimunud muutused on nii mastaapsed, mistõttu on võimatu kooslust tagasi pöörata (ehk taastada) endiseks looduslikuks ökosüsteemiks (Hobbs jt 2013).	Väikese kuivendusmõjuga kõdusoometsad omavad potentsiaali taas kujuneda pikemas perspektiivis märgadeks elupaigatüüpideks. Paikades, kus kuivendussüsteem on oma funktsiooni kaotamas, võib juba praegu näha kõdusoometsade taassoostumist. Tegevuskava annab soovitusi elupaigatüüpide seisundite parandamiseks. Halvas seisundis olevad metsaelupaigatüübid võivad osutuda metsaregistri järgi kõdusoometsadeks. Inventeerimise juhend ei keela kuivendatud puistu arvamist elupaigaks, kui seal esinevad loodusmetsale iseloomulikud elemendid ja metsa aktiivse majandamise tunnuseid ei ole. Taastamistööd mõjutavad kõdusoometsi, mis paiknevad sageli taastamisalade mõjualas. KeA leiab, et kõdusoometsi on otstarbekas antud kavas kajastada. Küll täpsustame, et eemaldasime kõdusoometsadele viite tegevuskava pealkirjast.
	Metsades toimuvate protsesside (sh mullaprotsesside) inimesepoolne juhtimine on keerukas ja mitmetahuline väljakutse. Teadusuuringud on näidanud, et sellised sekkumised võivad vajada pikaajalist pühendumust (Rochefort ja Lode 2006), mistõttu selliste tegevuste planeerimine peab olema põhjalikult ettevalmistatud, kuna alati on võimalus, et planeeritud tegevused ei õnnestu. Lisaks võib ühes suunas tehtud muudatusi olla keeruline või isegi võimatu tagasi pöörata. See rõhutab vajadust hoolikalt kaaluda inimesepoolseid sekkumisi metsaökosüsteemidesse, arvestades nende potentsiaalselt püsivaid ja prognoosimatuid mõjusid. Mulla taastamismeetmete mõju süsiniku sidumisele võib varieeruda, tuues kaasa nii positiivseid kui ka negatiivseid tagajärgi. Näiteks Komulaineni jt (1998) ja Waddingtoni	Nõustume, et metsades toimuvate protsesside inimesepoolne juhtimine on keerukas ja mitmetahuline väljakutse. Kinnitame, et igale taastamisalale koostatakse põhjalik taastamisprojekt. Taastamisprojekti koostamise käigus analüüsitakse põhjalikult konkreetse ala tingimusi ja võimalikke mõjusid. Muutusi täpselt ette prognoosida pole tegevuskavas raames paraku võimalik. Taastamisjärgset lühiajalise kasvuhoonegaaside emissiooni võimalikku tõusu on vaja arvesse võtta.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	jt (2010) tööd näitavad, et taastatud sood võivad muutuda süsinikuneelajateks, samas kui Schalleri jt (2022) uuringus leiti, et isegi 18 aastat pärast taastamist oli uuritud raba ikka veel kasvuhoonegaaside allikas. Sellest tulenevalt on oluline mõista, et igal taastamisprojektil on oma ainulaadsed omadused ning seetõttu ei ole võimalik anda üldistavat juhendit kõigi alade kohta. Igat taastamisala tuleb hoolikalt analüüsida eraldi, arvestades selle konkreetseid tingimusi ja võimalikke mõjusid, et saavutada kõige tõhusam ja jätkusuutlikum tulemus	
	Tegevuskava peab põhinema teaduslikel uurimustel sh sotsiaal-majanduslikul analüüsil , sest sellise tegevuse sotsiaal-majanduslik mõju on ilmne, kuid igasugused mõjuhinnangud selles osas puuduvad. Teadlaste kaasabil koostatud tegevuskavas peavad olema välja toodud kõikide uuritavate tunnuste plussid ja miinused ja alles läbi analüüsiprotsessi leitakse erinevad strateegiad ja jõutakse realiseeritavatele lahendustele	Nõustume, et taastamisele peab eelnema analüüs tegevuste mõjudest, nii positiivsetest kui negatiivsetest. Kinnitame, et praktikas seda ka tehakse. Siiski lisame, et tegevuskava koostamisel on lähtutud eelkõige looduskaitselistest eesmärkidest. Tegevuskava eesmärk on anda soovitused laiemalt, mida on vaja teha, et elupaigatüüpide seisund paraneks. Sotsiaal-majanduslikku analüüsi saab teha konkreetse eelvaliku ala kohta, kui käib kaasamisprotsess. Leiame, et kaasamine on tõhus viis parima lahenduse leidmiseks.
	Kasutatud kirjanduse loetelust on näha, et tegevuskavas on viidatud üle 50-le teadusartiklile, millest suurusjärgus pooled on tegevuskava kokku pannud teadlaste endi (või nende Tartu Ülikooli kolleegide) artiklid. Kuid nii Eestis kui ka lähiriikides on läbi viidud palju erinevaid märgades ja kuivendatud metsaelupaikades tehtud uuringuid, mida lisaks viidata tasub. Eestis on ka koostatud käsiraamat "Metsade looduslikkuse taastamine", mille esimene väljaanne ilmus 2002. aastal Euroopa Komisjoni LIFE-Nature programmi projekti LIFE02NAT/EE/8555 "Prioriteetsete metsaelupaigatüüpide kaitse Eestis" raames ning 2008. a. anti välja täiendatud raamat SA Keskkonnainvesteeringute Keskuse finantseerimisel. Eelpool nimetatud raamatus (Jõgiste jt 2008) kirjeldatakse muuhulgas taastamisvõtete kirjeldusi taastamisvõtete ja metsatüübirühmade kaupa ning pakutakse välja ka metoodika taastamisvajaduse hindamiseks ja taastamise kavandamiseks ning seiremetoodikat tegevuste hindamiseks. Huvitav on see, et käesolevas tegevuskavas pole isegi viidatud kehtivale juhendile, kus on samamoodi märgade metsade ning nende looduslikkuse taastamise kohta info olemas.	Tegevuskavas on kajastatud üle 50 teadusartikli, mis koondavad KeA hinnangul piisaval määral olulised teadmised. Kui peate oluliseks täiendavate uuringute kajastamist, siis palume vastav info ja allikaviide edastada. Täiendasime tegevuskava käsiraamatuga „Metsade looduslikkuse taastamine" ning kajastasime koostajaid kasutatud kirjanduses. Märgade metsade taastamise tulemuslikkuse seiret puudutav osa on kajastatud tegevuskavas peatükis 4.5.3. Teadusliku seire metoodikat on kajastatud lisas 7.
	MÕISTED (lk 3-4). "Püsimetsanduse" mõiste juures on kirjas: *"...Valikraiete käigus tohib metsast raiuda üksikuid puid või väga väikeseid puugruppe..."* Seda mõistet tuleb täpsustada vastavalt Metsaseaduse §8 (8), kus on kirjas, et "Väikehäilude läbimõõt võib olla kuni 20 meetrit". Mõistet "mets" on loetelus kaks korda, kuid selle järgi puudub vajadus. Kui tegevuskava koostajad on arvamusel, et üks mõistetest on ebapiisav (metsaseaduse definitsioon) ja soovitakse seda omapoolselt täiendada, siis peaks täiendus olema sisukam.	Nõustume teie ettepanekuga ning täpsustame tegevuskavas püsimetsa mõistet. Lisasime mõiste selgitusse täienduse, et valikraiete käigus tohib metsast raiuda üksikuid puid või väikeseid puugruppe (väikehäilude läbimõõt võib olla kuni 20 meetrit), samuti tuleb välja valida ja alles hoida säilikpuud. Mõiste „mets" on toodud kahes definitsioonis, kuna erinevad allikad annavadki metsa mõistele erineva tähenduse.
	Lühendite loetelust on puudu järgmised kavas kasutatud lühendid: KAUR, ERF, KFKH, TOC.	Lühendite KAUR, ERF, TOC selgitus lisati kavasse. KFKH ei ole vaja lisada, selle kohalt on ka tekst muudetud.
	Peatükk 3 peaks olema kirjeldava sisuga peatükk, mis põhineb varem avaldatud kirjandusallikatel. Kuid tegevuskava koostajad on sisse toonud arvamusi ja tegevusi juba	Nõustume teie ettepanekuga. Korrigeerisime tegevuskava teksti ning kõrvaldasime kirjeldavast osast eelduslikud ja arvamuslikud laused.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	enne, kui tegevuskavas nendeni jõutakse nt (lk 14): “Kaitstavatel aladel olevad nõrgema kuivendusmõjuga ja nooremad kõdusoometsad tuleb (võimalusel) taastada soometsadeks, et peatada turba mineraliseerumine”. Palume kustutada tervest peatükist kõik eelduslikud ja arvamuslikud laused ning keskenduda peatüki eesmärgile.	
	Peatükk 3.2 (lk 9) on kirjas, et “*Reeglina esineb hästisäilinud väärtuslikke alasid algsest väiksemas ulatuses”*. See lause ei tugine vii(de)tele ning tuleb kustutada, kui pole läbi viidud vastavat uuringut. Samuti näitab selline lause, et koostajatel on võetud juba eelduseks, et eelmise Natura 2000 hindamise käigus tehti alade hindamisel viga.	Nõustume teie ettepanekuga. Antud lause on kustutatud.
	Peatükk 3.3 (lk 13-14), kustutada, kuna tegemist on kõdusoometsade peatükiga ning ei ole Natura 2000 märg metsaelupaigatüüp.	KeA leiab, et kõdusoometsi on otstarbekas antud kavas kajastada, sest väikese kuivendusmõjuga kõdusoometsad omavad potentsiaali taas kujuneda pikemas perspektiivis märgadeks elupaigatüüpideks. Lisaks mõjutavad taastamistööd ka kõdusoometsi, mis paiknevad sageli taastamisalade mõjualas.
	Peatükis 3.4 esitatud joonised 1 ja 2 on väga halva kvaliteediga ning tuleb asendada kvaliteetsematega	Nõustume teie ettepanekuga. Joonised on asendatud kvaliteetsematega.
	Peatükis 3.5 (lk 17) lause: *“EELISes oli 2022. aasta detsembris kirjeldatud üle 118 000 ha märgadele metsadele vastavaid loodusdirektiivi elupaigatüüpe (pindala on ligikaudne, sest osade inventuuride andmed on vananenud)”*. Mida tähendab “vastavaid tüüpe”? Kas õige oleks, et EELISes oli 2022. a. detsembri seisuga Natura 2000 märgade metsade elupaigatüüpide pindala kokku 118 000 ha? Sulgudes lause eemaldada, tegemist on eeldusega.	Nõustume teie ettepanekuga. Tekst on korrigeeritud ja sulgudes olev märkus on kustutatud.
	Samal lehel (lk 17) lause: *“Suur osa märgade metsade elupaigatüüpidest asub olemasolevate kaitsealade piiranguvööndis ja on kavas arvata sihtkaitsevööndisse”*. Kes arvab? Kas tegemist on tehtud otsusega? Kui jah, siis viide juurde, kui ei, siis tuleb lause kustutada.	Nõustume teie ettepanekuga. Tegevuskava tekst on korrigeeritud ja vastav lause kustutatud.
	Lk 18 toodud lause*: “Väljaspool kaitsealasid on suur osa metsaelupaigatüübina määratletud aladest kas hävinud või raiete tõttu hävimas”*. Lausel puudub viide. Eelpool oleval lausel on küll juures viide: “vt ptk 4”, kuid see ei anna aimu, millisel allikal väljatoodud lause põhineb. Arvamuslaused kirjeldavas peatükist palume kustutada. Samuti jätta välja kõdusoometsade kohta käivad laused samast lõigust juba eelnevalt mainitud põhjusel	Keskkonnaamet nõustub märkusega, et nimetatud väitel puudub viide ning lisab tegevuskavasse vastava viite. Tegemist on KAURi poolt koostatud metsa elupaigatüüpide seirearuandega (Leivits, M. 2019. Ülevaade Loodusdirektiivi metsaelupaikade seisundist (2013-2018) elupaigainventuuride ja seireandmete põhjal. Aruanne. Keskkonnaagentuur). Kõdusoometsade osas on esitatud Keskkonnaameti seisukoht antud kirja esimese ettepaneku vastuses.
	Peatükis 3.6. Kahjuks on tõestuseks töö tekstis esitatud üksnes Ain Kulli ekspertarvamus, milles väidetakse, et hinnanguliselt seotakse ainuüksi turbasse tuhandeteks aastateks 0,2–0,3 t süsinikku ha kohta aastas. Kuna süsinikuemissiooni pidurdamine on suurel määral märgade metsade kuivenduseelse veerežiimi taastamise põhjuseks, oleks siinkohal tarvis põhjalikku käsitlust ning konkreetseid viiteid teaduspublikatsioonidele või teadusuuringutele. Seoses kavandatud alade veerežiimi muutmise ja puistute liigilise koosseisu ning struktuuri ümberkujundamisega peaks, aga rääkima täpsemalt ja eraldi ühelt poolt taimsesse biomassi	Nõustume teie ettepanekuga. Tegevuskava tekst on korrigeeritud ja vastav peatükk on uuesti kirjutatud, põhinedes teadaolevatel uuringutulemustel.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	seotavast või sellest eralduvast ning teiselt poolt pinnase ja turbakihi poolt seotavast või sealt eralduvast süsinikust.	
	Tegevuskava sõnastuses tuuakse korduvalt välja, et „taastatakse elupaigad“, millest jääb mulje nagu poleks kuivendatud metsades üldse elustikku. RMK toetatud uurimistöös (Metsakuivenduse…2011), mille juht on ka käesoleva tegevuskava üks koostajatest, on leitud, et „..tekkinud kõdusoodes on märkimisväärne uuritud limuste, sammalde ja putukate liigirikkus ning arvukus“.	Nõustume teie märkusega ja tekst on korrigeeritud. Tegemist oli terminoloogilise ebatäpsusega. Elupaigatüüp on Loodusdirektiivis toodud termin. Kõdusoomets ei ole Loodusdirektiivi mõistes elupaigatüüp, kuid võib olla liikide elupaik. Tegevuskavas on nüüdseks termin „elupaik“ asendatud võimalusel terminiga „elupaigatüüp“.
	Kõigile suuremahulistele elukeskkonda oluliselt muutvatele töödele peaksid kindlasti eelnema põhjalikud ja pikaajalised uuringud, nii ka märgade metsaelupaigatüüpide tegevuskava koostamisele ja rakendamisele. Samuti oleks vajalik luua seiresüsteem juba varem tehtud analoogsete tööde tulemuste hindamiseks. Vaid pikaajalised seired võimaldavad kinnitada, kas veerežiimi taastamine on edukas taastamisvõte, mille käigus on mh võimalik taastada ka ökosüsteemide ökoloogilist kvaliteeti ja funktsioone (Rochefort & Lode 2006).	Nõustume, et seiresüsteem (nii enne kui pärast taastamist) on väga oluline. Põhjalikumaid elustiku-uuringuid mitmete tsüklitena (ka enne taastamist) on tehtud nt Soomaal. Täiendasime selles osa ka tegevuskava Runneli jt 2023 teadusartikliga, mis seda käsitleb. Märgade metsade tegevuskavas on kavandatud taastamisalade seire ning täiendavad uuringud. Teadusliku seire metoodikat on tutvustatud tegevuskava lisas 7. Tegevuskava pakub välja ka erinevad tasandid tulemuslikkuse seire läbiviimiseks, sõltuvalt rahastuse olemasolust. Piiratud ressursside tingimustes tuleb kriitiliselt hinnata, millistel aladel on mõistlik teha väga detailseid teadusliku iseloomuga uuringuid ja kus on mõistlik piirduda üldisema elupaikade seisundi kaardistamisega, kas kaugseire meetodite abil või siis konkreetsete inventuuride raames.
	Peatükis 4.1 on välja toodud uurimus, kus on kirjas: *“Näiteks peaks elupaigatüüpide *91D0 ja *91E0 puhul olema surnud puitu >20 m3/ha (Bujoczek jt 2020)”*. Kuid tegevuskavas elupaigatüübi *91D0 kirjelduse juures (lk 12) on öeldud, et *“sellele elupaigatüübile on iseloomulik, et jalal kuivanud puid, lamapuitu ja häilusid on suhteliselt vähe“*. Sarnaseid vasturääkivusi leidub tegevuskavas veelgi ja viitab sellele, et tegevuskava pole põhjalikult ja laialdasi uurimistulemusi kaasates tehtud, vaid toodud on välja nn vajalikud viited	Nõustume teie märkusega. Korrigeerisime tegevuskava teksti ning kõrvaldasime ebatäpsused.
	Peatükis 4.2 (lk 22) toodud teine lause: *“Esmastes ülevaadetes leiti, et Eestis võivad (märjad) metsaelupaigad olla väga olulised Natura 2000 võrgustiku vajakute katmiseks (Jantke jt 2011)”* on väga suure rõhuga ja eeldab suuremahulist ja laialdast uuringut, mille põhjal see lause välja toodi. Antud uuringu näol on tegemist märgalade spetsiifiliste liikide (16 kahepaikset, 4 roomajat, 41 lindu, 9 imetajat) elupaikade modelleerimisülesandega ning selle järgi sellise kaaluka lause välja toomine ilma täpsustamata, mille kohta uuring käis, on teadlas(te)le sobimatu.	Nõustume teie märkusega. Korrigeerisime tegevuskava teksti ning antud väide on kustutatud.
	Lk 24 on kirjas: *„Metsaelupaikade seirealade põhjal ajaloolist kuivendust ja elupaikade esinduslikkust seostav uuring näitas, et esinduslikeks (A, B) soometsadeks hinnatud seirealadest vaid 25–40%-l ei esine 300 m raadiuses ühtki kraavi“*. Mis vastupidiselt tähendab, et 50-75%-l esinduslikest metsaelupaikadest esines mõni kraav 300 meetri raadiuses. Kas siis saab öelda, et kraavitamine ei mõjuta elupaikade soodsat seisundit?	Selgitame, et hea esinduslikkusega metsaelupaigatüübis võib kraave esineda. See ei viita siiski sellele, et see ei mõjuta elupaigatüübi (soodsat) seisundit pikas perspektiivis. Tsiteeritud uurimus on koostatud topograafiliste kaartide põhjal ilmestamaks, kui kuivendusmõjune on Eesti maastik üldiselt ning et soometsad ja sood vajavad suurt tähelepanu. Analüüsis ei ole arvesse võetud kraavide vanust. Analüüs osutab trendile, et kuivendusmõjuta soometsamaastikke Eestis peaaegu polegi säilinud. Kui lugeda kogu ülevaadet, siis selgub, et madalamate

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
		esinduslikkusklasside soometsaelupaikade hulk kraavide läheduses on veelgi kõrgem. Tegevuskavas tuuakse välja, et seirekohad, mis osutusid nn kaardistusvigadeks olid seda peaaegu alati just tugeva ning hiljutise kuivenduse tõttu. Need kohad olid metsastuvad endised sood või siis kuivenduse tõttu ka aktiivselt läbimajandatud metsad.
	Peatükis 3.4 toodud uurimisprojektide seas toodud projektil "Metsise elupaigakvaliteeti määravate tegurite kompleksuuring" pole toodud projekti rahastajat, kelleks on RMK. Samuti pole toodud välja projektis saadud olulisi tulemusi, mis on leitavad siit: https://media.rmk.ee/files/Rakendusuuringu%20lopparuanne_Metsis.pdf ning mis vajaksid kindlasti välja toomist just veerežiimi muutmise katsete tõttu ja ka selle uuringu põhjal valminud teadusartikleid (kui neid avaldati). Samuti puudub projekti "Kõdusoometsade looduskaitseperspektiiv" rahastaja ning see aruanne pole avalikult kättesaadav. Välja toodud tulemused selles projektis ütlevad selgelt, et kraavide sulgemine ja väljaraie ei paranda looduslikkust. Samuti on teadusartiklina tegevuskavas välja toomata Runnel jt 2023 artikkel "Short-term responses of the soil microbiome and its environment indicate an uncertain future of restored peatland forests" (https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2023.118879), mis põhineb eelpool nimetatud uurimisprojektil.	Täname täienduse eest. Korrigeerisime tegevuskava teksti ning lisasime peatükki 4.1. Teadusuuringud täiendava lõigu tekstiga: *„Tugeva kuivendusega (sh kõdusoostunud) siirdesoometsade taastamise võimalusi on alates 2013. aastast uuritud Soomaale rajatud katsesüsteemis. Senised uuringud näitavad, et nii tugevasti muudetud süsteemis on taastumine ebaühtlane ja vähemalt esimesel 10 aastal ebaselge tervikperspektiiviga (Runnel jt 2023), kuigi mõnedele sooliikidele sobivate tingimuste teket võib märgata (Soomets jt 2023; Vaire jt 2024). Tulemustest järeldub, et tähtis on hoida Eestis 91D0 (ka teiste soometsade) veerežiimi täiendavalt halvenemast ning vältida selliste metsade puhul ka hetkel kesises seisundis, kuid taastumis- ja kaitsepotentsiaaliga puistute majandamist."*
	Peatükis 4.4. (lk 25-28) peaks olema esimese uuringuna märgade metsaelupaikade ülene uuring ehk vajalik on teha kogu nn rohevõrgustiku (mitte ainult metsad) ülevaateuuring koos kaardimaterjaliga ja siis edasi analüüsida, kas Eestis on probleem rohealade vähesusega, ühenduvusega või kvaliteediga ja lähtuvalt sellest uuringust tuleb hakata edasisi samme planeerima.	Nõustume, et rohevõrgustiku ülevaateuuring on vajalik ja see seondub ka märgade metsadega seotud elusloodusega. Rohevõrgustiku temaatikat analüüsivad hetkel Regionaal- ja Põllumajandusministeerium ning Kliimaministeerium. Leiame, et tegevuskava ei ole sobiv alus ülevaateuuringu vajalikkuse kajastamiseks, sest see väljub suuresti tegevuskava fookusest. Tegevuskava vastab Keskkonnaameti ootustele, sest see annab ülevaate olemasolevast olukorrast ja ohuteguritest, seab eesmärgid aastateks 2030 ja 2050 ning esitab meetmed eesmärkide saavutamiseks.
	Lk 27 on toodud lahendamist vajav probleem: 4) Erinevate raieviiside mõju märgade LD metsaelupaigatüüpide elustikule piiranguvööndis. Tähtsus A. Uuringu kirjeldus tegevuskavas: „… Raieviisidest võiksid vaid valikraie ja hooldusraied mingil määral jäljendada looduslikke väikesemahulisi häiringuid märgades metsaelupaigatüüpides, kuid uuringud nende mõjust märgade metsade elustikule Eestis puuduvad (Lõhmus jt 2019). Kuigi sanitaarraie näib üldjuhul puistut väliselt tagasihoidlikult mõjutavat, pole see üldjuhul sobiv metsa elurikkust hoidvasse piiranguvööndisse, kuna sellega eemaldatakse surnud ja surevad puud, millega on seotud oluline osa metsaelustikust. Tavapäraselt ühtlustab hooldusraie puistu struktuuri ja ühtlasi vähendab puude 6 liigilist mitmekesisust. Piiranguvööndis tuleb hooldusraie läbi viia vastavalt põhimõtetele, mis aitavad säilitada alal elurikkuse jaoks olulised tunnused. Ka praegu on kaitsealadel seatud harvendusraiel kohati tingimuseks teatud struktuuride säilitamine elurikkuse kaitseks. Valikraiet on viimastel kümnenditel tehtud Eesti metsades väga vähe, kuid piiranguvööndis võiks seda kasutada loodushoidlikuma alternatiivina senistele uuendusraietele. Lisaks, kuna erinevate inimtegevuste mõjul on metsakooslused sageli ka kaitsealadel degradeerunud, võiks hooldusraiete roll piiranguvööndites olla ala kujundamine lähedasemaks selle looduslikule	Täname informatsiooni eest. Palume võimalusel täpsustada, millistele uuringutele saaks siin viidata ja kuidas. Kava koostajatele ei ole teada ühtki uuringut, mis dokumenteeriks loodusdirektiivi elupaigatüüpide tunnuseid säilitavaid raieid Eesti soostuvates ja soo-lehtmetsades. Spetsiifiliselt piiranguvööndite osas on selline uurimisvajak toodud välja ka mõne aasta eest Keskkonnaministeeriumi (edaspidi Kliimaministeerium) poolt.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	seisundile. Eesmärk. Selgitada välja, kuidas mõjutavad erinevalt läbi viidud osalised raied elupaigatüübi *9080 (soostuvad ja soo-lehtmetsad) metsade elustikku ja seda mõjutavaid tunnuseid, ning anda juhised loodushoidliku hooldusraie tegemiseks piiranguvööndis“. Kui see teema on kõige prioriteetsem, siis Maaülikooli teadlased saavad pakkuda sellele küsimusele vastuseid tuginedes pikaajalistele teadusuuringutele.	
	Toome välja siinkohal veel mõningad alad, kus ei oleks märgade metsaelupaigatüüpide tegevuskava praktiliste tegevustega mõtet tegeleda: • Metsaelupaigatüüpide säilitamis- ja taastamistöödeks puudub vajadus juhtudel, kui alade tegelikul ülevaatusel ei ole metsaelupaigatüüpide ohutegurite hulgas nimetatud senise kuivenduse negatiivset mõju. • Märgade metsaelupaigatüüpide loodusliku seisundi taastamistööde nimekirjas ei peaks sisalduma niisugused objektid, kus metsakuivendussüsteem on seotud teedeehituse, metsade tulekaitseks rajatud veevõtutiikide jm oluliste infrastruktuuriobjektidega.	Kohe ei saa taastamistöid välistada juhul, kui kaardistatud metsaelupaigatüüpide ohutegurite hulgas ei ole nimetatud senise kuivenduse negatiivset mõju. See eeldaks, et kuivendusmõju on süstemaatiliselt ja metoodiliselt igal pool hinnatud, kuid seda pole tehtud. Järelikult ei saa välistada alasid, kus sellist märkust pole kirjas. Arvestades, et vanemad loodusdirektiivi elupaigatüüpide inventuurid võivad olla ebakvaliteetsed, tehakse kõikidel potentsiaalsetel taastamisaladel uued ülepinnalised hindamised, millega selgitatakse välja loodusväärtuste hetkeseis. Taastamisalade valikul arvestatakse olemasolevate kommunikatsioonide, maaparandussüsteemide eesvoolude jms paiknemisega. Huvid selgitatakse välja kaasamisel.
	Lk 28 on lahendamist vajava probleemina nimetatud: 6) Inimmõjuga märgade LD metsaelupaigatüüpide looduslik taastumine ja vajadused taastamistegevusteks. Tähtsus B. Probleemi kirjeldus: *„Suur osa kaitsealustest märgadest metsadest on varasema kuivenduse mõjuga, mille pööratavust eri tüüpi taastamisvõtetega on märgade metsade elustiku seisukohalt puudulikult uuritud (Lõhmus jt 2019). Samas veerežiimi taastamist Peatükis 4.4. (lk 25-28) märgades elupaigatüüpides *9080 ja *91D0 on viimastel aastatel tehtud suurtel pindaladel. Peamiste võtetena on kasutatud erinevaid veetaseme tõstmise meetodeid (kraavide täitmine, paisude rajamine jne) ja teatud juhtudel on kraavide sulgemine olnud kombineeritud ka kujundusraiega, kui sihtkoosluseks on olnud elupaigatüüp *91D0. Pikemas vaates ei ole taastamistööde mõju erinevate elustikurühmade lõikes veel piisavalt teada. Elupaigatüüpide taastamise praktikate täiustamiseks on vaja uurida erineva degradeerumisastmega koosluste taastumise kiirust ja seda mõjutavaid tegureid. Tuleb välja selgitada selliste koosluste algseisundid, mille puhul tuleb rakendada senisest erinevaid lähenemisi taastamistöödel. Eesmärk: Koostada märgade metsade loodusliku arengudünaamika mudelid ja kirjeldada eri etappide looduskaitselised väärtused. Modelleerimiste põhjal eristada looduslikult taastuvad ja aktiivset taastamist (sh seisundi hoidmist) vajavad süsteemid ning viimaste jaoks tõhusaimad taastamisvõtted.“* See tegevus oleks Eesti Maaülikooli teadlaste arvates prioriteetseim, millega märgade metsaelupaigatüüpide tegevuskava täitmist tuleks alustada. Millegipärast on töö prioriteetsuseks nimetatud B. Töös peaks lisaks seniste taastamistööde mõju selgitamisele elustikurühmadele kindlasti uurima ka mõju kasvuhoonegaaside emissioonile ja sidumisele.	Nõustume teie ettepanekutega. Kava eristab märgade metsaelupaigatüüpide taastamise tulemuslikkuse seiret (ptk 4.5.3 ja Tabel 10 viimane sisurida) ning alusuuringuid (ptk 4.5.3 punkt IV). Prioriteetsus B on antud viimasele, mis võikski olla pigem kaasrahastatud eri allikatest, mitte üksnes ja esmaselt sellest tegevuskavast. Ökosüsteemi taastumisuuringud on suur eraldi valdkond. Märgade metsaelupaigatüüpide taastamine on seotud liikide elupaikade taastamisega, mis ei ole otseselt seotud kasvuhoonegaaside emissiooni ja sidumisega. Seega on otstarbekas käesoleva tegevuskava raames küll planeerida loodusväärtuste uuringud, kuid kasvuhoonegaaside uuring tuleks pigem planeerida kliimameetmetega seotud tegevuskavade kaudu.
	Peatükk 4.5.1 (lk 29) on lause: *“Koondanalüüs tehti esimest korda MAK 2030 käigus (Liira 2020, täpsemalt vt jaotist 3.4.2)”.* Jaotis 3.4.2 ei ole leitav ei Liira 2020 koostatud aruandest ega ka käesolevast tegevuskavast.	Täname veale tähelepanu juhtimise eest. Tegemist on trükiveaga. Tegemist on viitega peatükile 4.5.2.
	Peatükis 4.5.2 (lk 30) on toodud tabel 7 ja kokkuvõtvalt kirjutatud:	Nõustume, et tegemist on segase lausega. Korrigeerime tegevuskava sõnastust.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	„Samas ei saa üheselt väita, et ühegi metsaelupaigatüübi üldine seisund võrreldes varasemaga oleks halvenenud, sest algselt polnud seisundi kohta piisavalt andmeid ja ka hindamise metoodikas on tehtud muutusi, samuti täpsustati Eestis 2010. a elupaigatüüpide määratlusi ja välitöödel üldhinnangute omistamise kriteeriumeid (vt DG Environment 2017; Keskkonnaagentuur 2019; Palo 2020, 2018)“. Seega on näha, et elupaikade seisundi hindamine on muutunud ja isegi vastava ala spetsilistid tunnistavad (kuigi Palo 2020 allika viidet pole tegevuskavas avaldatud), et pole võimalik täpset hinnangut anda, siis kuidas on võimalik, et sellise “segase” hinnangu järgi tahetakse ellu viia nii mastaapseid muudatusi nagu seda on kuivendatud metsade veerežiimi taastamine!?	Korrigeeritud lause on: „Valdavalt tuleneb inventeeritud metsaelupaigatüüpide halb seisund ajaloolistest inimmõjudest (Palo ja Gimbutas 2013, 2014; Palo 2018. a).“
	Kui Natura 2000 metsaelupaik on olnud range kaitse all, siis peaks metsade seisund olema suurepärane või vähemalt paranenud, vastasel juhul poleks seda kaitse alla võetud. Kui tegevuskava koostajate poolt on uuringute käigus selgunud, et range kaitse ei taga suurepärast või paranenud seisundit, siis on järelikult varasem otsus range kaitse alla võtta (täielik majanduskeeld) tehtud valesti. Kui terve elupaigatüübi head seisundit hinnatakse selle järgi, et A ja B esindusklassi kuuluvaid alasid peab olema vähemalt 90% ning on pidev soov või vajadus suurendada sama elupaigatüübi pindala, siis juurde võetavad alad on väiksema esinduslikkusega (sest kõrge esinduslikkusega alad on juba kaitse all) ehk näiteks C klass, mis tähendab, et metsaelupaigatüübi pindala suureneb kuid A ja B klassi osatähtsus kahaneb ning jälle tuleb uuringu tulemuseks, et elupaigatüübi seisund ei ole soodne.	KeA ei kahtle selles, et range kaitse on vajalik elupaigatüüpide säilimiseks. Metsaelupaigatüüpide soodsa seisundi tagamiseks või seisundi parandamiseks tuleb vältida metsade majandamist. SMI põhjal tehtud analüüsi järgi viitab enamik indikaatortunnustest olemasolevates elupaigatüüpides sihtkaitsevööndites olukorra paranemisele või olukorra stabiilsusele. See kinnitab, et range kaitsega aladel läheb metsaelupaigatüüpide ökoloogiline seisund aeglaselt paremaks (lk 32). Nõustume statistilise tõsiasjaga, et täiendavate C esindusega elupaigatüüpide lisandumisel on 90% A ja B esindusklassi ehk soodsa seisundi saavutamine keeruline. Kvaliteedi paranemist saab eeldada eeskätt olemasolevates metsaelupaigatüüpides Natura 2000 aladel. Seega eristati eesmärkidena pindalalised ja kvaliteedi paranemise eesmärgid. Näiteks: „Elupaigatüübi soostuvad ja soo-lehtmetsad (*9080) määratlusele vastab Eestis vähemalt 55 000 ha, range kaitse all on vähemalt 35 000 ha ja võrreldes 2019. aastaga on soodsas seisundis täiendavalt vähemalt 20 000 ha“.
	Peatükk 4.5.3 (lk 32-34), kus räägitakse metsade taastamise tulemuslikkuse seirest võib tunduda lugejale või dokumendi potentsiaalsele kasutajale arusaamatu, sest taastamisvõtete peatükk tuleb alles lk 52. Soovitus on taastamise seire tulemuslikkuse hindamise peatükk tõsta ümber ja esitada see alles peale taastamisvõtete peatükki. Lisada juurde selgitus, et taastamistöid viiakse läbi kaitsealadel, mitte majandusmetsades.	Tegevuskava on KeA töödokument ning meie hinnangul on kava struktuur sobiv. Taastamistööd viiakse läbi Natura 2000 aladel, mitte majandusmetsades. Taastamisalade valikukriteeriumid on toodud peatükis 7.1, sh on rõhutatud, et taastamisala paikneb Natura 2000 alal, sihtkaitsevööndis ja riigimaal või on olemas perspektiiv eramaa omandamiseks riigile/kokkulepe maaomanikuga. Tegevuskavas toodud meetmed väljaspool kaitsealasid on soovituslikud.
	Peatükis 5 (lk 35-47) on toodud ohutegurid. Ohutegur kui mõiste on aga defineerimata. Natura 2000 elupaigatüüpide hindamisel nimetatakse ohuteguriks olevat või ennustatavat mõju, mis tõenäoliselt mõjutab elupaiga pikaajalist elujõulisust (DG Environment 2017), kusjuures ohutegurid, mis tuuakse välja, ei tohi olla teoreetilised, vaid sellised, mille ärahoidmiseks või mõjude leevendamiseks on võimalik rakendada reaalseid meetmeid. Tegevuskavas on aga aetud segamini nii ohutegurid kui ka nende tagajärjed. Ohutegurite kirja panemisel tuleb lähtuda konkreetsete elupaigatüüpide looduslikust olekust ja dünaamikast. Ohuteguritena saab vastavalt selle tegevuskava tekstile (peatükis 3.2 elupaikade kirjeldus) tuua välja ohuteguritena Natura 2000 märgadele metsaelupaikadele: a) uute kuivendussüsteemide rajamise; b) olemasolevate kuivendussüsteemide	Täiendasime tegevuskava ohuteguri mõiste selgitusega. KeA hinnangul on ohutegurite peatükk sobiva ülesehitusega, mis kirjeldab täpsemalt erinevaid probleeme Eesti maastikus. Lisame, et tabelis 7 on erinevad ohutegurid kajastatud siiski sama ohuteguri (mõjuteguri) koodiga, mis kasutatakse Loodusdirektiivi aruandluses. Nii on metsade kuivendusega seotud mõjuteguri kood nt PB24.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	rekonstrueerimise; c) uuendusraiete tegemise; d) häiringujärgse majandamise. Õigete ja konkreetsete ohutegurite väljatoomine ja kirjeldamine on üks tähtsamaid tegevusi tegevuskavas, sest ohtude ennetamiseks või leevendamiseks tulebki tegevuskavas välja tuua konkreetsed, realistlikud ning teaduslikult hinnatud tagajärgedega (eelnevate uurimuste põhjal) tegevused .	
	3. lõik lk 35, on kirjas tingimused, mille järgi ala saab metsaelupaigatüübiks määrata: *"LD metsaelupaigatüüpideks saab määrata vaid neid metsi, kus ajaloolise poollooduslikku maakasutusviisi, kuivenduse või raie otsene mõju puudub ning loodusmetsa elustiku jaoks vajalik metsa struktuur ja substraadid on vähemalt osaliselt olemas ja looduslikus protsessis jätkuvalt kujunemas. See tähendab, et õigesti määratud märjad metsaelupaigatüübid ei saa praegu olla tugeva kuivendusmõjuga."* Kas see siis tähendab, et ka valesti määramine elupaigaks on ohutegur? Kui jah, siis see tuleb ohutegurina välja tuua ja vastavad meetmed juurde kirjutada. Vastasel juhul tuleb see lõik sellest peatükist eemaldada .	Nõustume, et tegevuskavas olnud info ei olnud selgesti mõistetav. Vastav lõik on tegevuskavast eemaldatud.
	Peatükis 5.1 (lk 36) on kirjas peamised muutused, mis toimuvad kuivenduse tagajärjel: *"Pöördumatult muutuvad turba vett hoidvad ja läbilaskvad omadused (Huth jt 2018, Jurasinski jt 2020), mistõttu ajapikku teiseneb kogu ökosüsteemi veeringlus ja niiskusrežiim ning ala lakkab toimimast soona."* Kui tegevuskavas on välja toodud uuringud ja tulemused, mis kinnitavad, et kuivendades toimuvad pöördumatud muutused, siis miks on tegevuskavasse sisse kirjutatud kuivendatud metsade veerežiimi taastamine, kui on teada, et pole võimalik taastada endist olukorda ?	Taastamistegevuste planeerimisel on vaja kaaluda, kas on võimalik taastada lähtekooslust või on muutused tõepoolest pöördumatud. Taastamistegevusi kavandatakse aladele, kus loodusliku veerežiimi taastamisel on võimalik lähtekoosluse seisundit parandada. Sealjuures arvestatakse konkreetse kaitstava ala kaitse-eesmärkidega.
	Peatükis 5.5 (lk 40) mõjude loetelus kirjas, et uute kuivendussüsteemide rajamine piiranguvööndites on lubatud erandkorras, õige oleks kirjutada, et see on piiranguvööndites keelatud.	Nõustume selles osas, et uusi kuivendussüsteeme kaitseala valitseja üldiselt rajada ei luba. Siiski, looduskaitseseaduse § 31 lg 2 kohaselt kui kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti, on piiranguvööndis keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine. Siit tuleneb, et kaitse-eeskirjaga võib kaaluda uute maaparandussüsteemide rajamise lubamist.
	Sama peatükis 5.6, on kirjas, et uuendusraietel on piiranguvööndites suur mõju, kuid uuendusraie on piiranguvööndites LKS järgi keelatud. Kaitse-eeskiri, mis tehakse vastava ala kaitse-eesmärke silmas pidades, seab tingimused, mis tegevused on alal lubatud ja mis keelatud .	KeA möönab, et paljud kaitse-eeskirjad lubavad metsaelupaigatüüpides raieid. KeA on oma praktikat muutnud. Tegime 2022. aastal Kliimaministeeriumile looduskaitseseaduse ettepaneku muuta Natura 2000 võrgustiku loodus- ja linnualadega kattuvate siseriiklike kaitstavate loodusobjektide kaitsekorda selliselt, et loodusdirektiivi I lisas nimetatud metsaelupaigatüübid (sh märjad elupaigatüübid) oleksid rangelt kaitstud. Sellest ajast alates oleme olulistes elupaikades uuendusraied peatanud.
	Lk 41 on välja toodud meede, et piiranguvööndi märgades metsades ja kõdusoometsades tuleks uuendusraied ära keelata, kuid paar lauset varem on öeldud, et märgadele elupaikadele on omane häiludünaamika. Seega jääb arusaamatuks, miks peaksid kõik uuendusraied (sh häilraie) olema elupaigas keelatud.	Looduslik häil ei ole sama, mis häilraie. Häilraiel on metsakooslusele suurem (negatiivne) mõju kui looduslikult tekkivatel häiludel. Raiete mõju metsakooslustele on pikemalt lahti seletatud tegevuskava peatükkides 5.6. Uuendusraie ja metsakultuuride rajamine ja 5.7. Hooldus ja valikraie. Täpsustasime sõnastust, et raied keelata elupaigatüüpides. Kõdusoometsades on vajalik kaaluda raiete keelamist, kui need võivad oluliselt kahjustada metsaelupaigatüüpe.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	Lk 42 on hooldusraiete puhul on välja toodud, et kõik metsakasvatuslikul eesmärgil läbi viidud hooldusraietüübid kahjustavad elupaikade struktuurilist mitmekesisust, kuid viide sellisele resoluutsele väitele puudub. Piiranguvööndis soovitatakse peale panna majandamispiirangud sh nõue, et metsade majandamisel ei tohiks täius langeda alla 0,4, samas öeldakse mõned lõigud varem, et kuivendatud puistute tihedus ja varjulisus võib olla probleemiks märgade metsadele omastele liikidele.	Hooldusraiete eesmärk on kujundada puistut selliselt, et sealt oleks võimalik saada head metsamaterjali (sirgeid , ühtlaseid palke). Hooldusraie tulemusena raiutakse mets ühetaoliseks ning enamasti suhteliselt ühevanuseliseks. Selline mets ei vasta üldjuhul LD elupaigatüübi tingimustele. Metsa liigne tihedus on probleemiks kõdusoometsades, kus puistu on kasvanud väga tihedaks, puistu on enamasti ühevanuseline ning alusmets on tihe, nt paakspuu alusmets. Selline mets ei sobi metsise elupaigaks. Ettepanek, et liituvus ei tohiks langeda alla 0,4 on tehtus lähtudes metsise elupaiganõudlusest. Täpsemalt on teemat kajastatud lisas 5.
	Peatükk 5.8 (lk 43) on ilma viideteta, esimene välja toodud tegur, on spekulatsioon. Lk 44 on välja toodud meetmed, mis ei ole aga seotud välja toodud ohuteguritega.	Nõustume teie märkusega ning peatüki tekst ning ohutegurite sõnastus on üle vaadatud. Peatükk 5.8 on koostatud ekspertarvamuse põhjal, üldiselt teadaolevatest faktidest ning tugineb aastate jooksul omandatud kogemustest. Peatükk on ümber kirjutatud. Eestimaa Looduse Fondi ettepanekul lisati peatükki allmaakaevanduste mõju ning täpsustati turba kaevandamise mõju märgadele metsaelupaigatüüpidele.
	Peatükk 5.9 (lk 44) ei vasta Natura 2000 ohuteguri definitsioonile, kuna kliimamuutust pole võimalik ära hoida. Samuti on siin välja toodud lause: *„Kliimamuutustest tingitud erinevate metsatüüpide vaheldumine/asendumine on looduslik protsess ja selles osas ei ole võimalik midagi ette võtta.“* Sellisel juhul ei olegi teatud aladel nn taastamine mõistlik tegevus. Teatud aladel tasuks seega ehk metsa kasvatada, et süsinik puitu pikaks ajaks talletada.	Kliimamuutused on oluline kooslusi mõjutav tegur. Sellega tuleb arvestada. Mullasisene veetaseme tõstmine vähendab CO_2 emissiooni ilma metaani emissiooni suurendamata. Märgades metsaelupaigatüüpides salvestub süsinik eelkõige pinnases.
	Peatükis 5.10 (lk 45) on toodud, et külastuskoormus on märgade metsaelupaikade ohutegur. Enamus välja toodud tekstist ei käi märgade metsaelupaikade kohta ning ohutegurina ei tundu ka tõsiseltvõetav.	Nõustume, et külastuskoormus ei ole hetkel märgade metsaelupaigatüüpide puhul väga oluline ohutegur. Siiski, kaitsealade külastatavus ajas suureneb ning see on tegur, millega on vajalik arvestada. Ohuteguri mõju on hinnatud väikseks.
	Peatükis 6 (lk 48-49) on toodud tegevuskavaga seotud eesmärgid. Kust tulevad 2030. aasta eesmärgi saavutamiseks punktis 4 toodud taastamisalade pindalad metsaelupaikade kaupa? Viited puuduvad. Soovitakse, et märgade metsade üldpindala ja kvaliteet oleksid riigis vähemalt samal hea tasemel kui aastal 2004. Huvitav on aga see, et tegevuskavas nenditakse, et *“Kuni 2010. aastani tehtud inventuuride andmetes vajavad elupaiga piirid ja seisund täpsustamist”* (lk 9). Ka 2050. aasta eesmärgid vajavad lahti seletamist (kaitstavate märgade metsaelupaikade pindalade kujundamine, sihtkaitsevööndi režiimiga alade osakaal sellest). Lisas 6 toodud metoodika ei vasta tekkinud küsimusele. Kusjuures, võttes kokku siiani arvamusest läbi käinud mõtteid, tuleks eesmärkide seadmisel ja täitmisel keskenduda loodusväärtuste suurendamisele olemasolevatel kaitsealadel.	Tegevuskava ülesanne oli anda teadlaste abil sihteesmärgid, kui palju peaks olema aastaks 2050 säilinud konkreetset metsaelupaigatüüpi, et nimetatud elupaigatüübi seisund Eestis oleks soodne. Seatud eesmärgid on leitud olemasolevate andmebaaside analüüsil, kasutades parimat olemasolevat infot. Kui teil on täpsustavaid küsimusi metoodika osas, siis palume pöörduda küsimuses Tartu Ülikooli poole (asko.lohmus@ut.ee). Tegevuskava keskendub elupaigatüüpide soodsa seisundi saavutamisel olemasolevatele kaitstavatel aladel. KeA peab fikseeritud eesmärke realistlikeks, mille kaitset on võimalik tagada olemasolevate kaitstavate loodusobjektidega.
	Peatükis 7.1 (lk 50) tööobjektide kavandamisel tuleb jälgida, et taastamistöödest jääksid välja senised metsanduslikud metsakuivenduse ja muud katsealad, millistest osa võivad olla ka praeguste jätku-uuringute objektiks. Metsakuivendustööde põhimaht toimus Eestis aastatel 1950-1990, kusjuures haripunktiks olid aastad 1969 kuni 1975, mil kuivendati 150 000 ha metsamaid. 1970. aastatel rajati Eesti Metsainstituudi poolt eriti palju metsakuivenduse katsealasid, mis pakuksid praegu hindamatut võrdlusmaterjali. Metsakuivendustööd algasid Eestis juba 19. sajandi keskpaigast. Kuigi vanade käsitsi kaevatud kuivenduskraavide praegune keskkonnamõju on väike, võivad osa	Nõustume teie ettepanekuga, et elupaigatüüpide taastamisalade kavandamisel tuleb jälgida, et taastamistöödest jääksid välja senised metsanduslikud metsakuivenduse ja muud katsealad, millistest osa võivad olla ka praeguste jätku-uuringute objektiks. Tegevuskava koostamise raames välja valitud kümne esmase taastamisala kohta ei ole teada, et seal asuksid katsealasid. Nõustume, et tegevuskava rakendamisel on vajalik erinevaid osapooli kaasata.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	metsakuivenduse objekte omada ka teatavat ajaloo- ja kultuuriloolist tähtsust, mis tuleks tegevuskava rakendamisele eelnevalt välja selgitada.	
	Peatükk 7.2.1 (lk 51) keskendub optimaalse kaitsekorra kehtestamise olulisusele elupaikades ehk tegevusena soovitakse tsoneerida piiranguvööndis olevad elupaigad sihtkaitsevööndisse. Tegevuskavas ei tule aga välja olulisi viitega põhjendusi, miks tsoneerimine vajalik on. Seda mõtet, et elupaigad võiksid range kaitse all olla, võiks toetada lause, et *"SMI põhjal tehtud analüüsi järgi viitas enamik indikaatortunnustest olemasolevates elupaigatüüpides olukorra paranemisele või stabiilsusele. See kinnitab, et range kaitsega aladel läheb metsaelupaigatüüpide ökoloogiline seisund aeglaselt paremaks"* (lk 30). Tegelikkuses kinnitab aga see lause, et kaitsega aladel sh võib- olla ka piiranguvööndis (mida me aga ei tea, sest vööndeid tegelikkuses eristatud ei ole) läheb aegamisi ökoloogiline seisund paremaks. Lk 35 on toodud tsoneerimise vajalikkuse põhjenduseks, et "maastikus tervikuna on märgade metsade puhul esmatähtis ala hüdroloogiline terviklikkus ja nende ohustatus tuleneb kehtestatud kaitsekorrast", kuid toodud väiteid kinnitavad viited puuduvad. Tegelikult tuleks kõigepealt aru saada, milline on olnud trend piiranguvööndites - kas keskmiselt on märgade metsade elupaikade ökoloogiline kvaliteet kahanenud või kasvanud. Ja isegi kui on kahanenud, siis selle asemel, et määrata piiranguvööndisse jäävad elupaigad sihtkaitsevööndisse, tuleks välja töötada juhised piiranguvööndis olevate metsade majandamiseks, juhul kui mõne uuringu tulemusel ei tõestata ära, et tsoneerimine on ainuõige viis probleemi lahendada. Välja töötatud juhised peaksid tagama, et elupaiga esinduslikkus ei väheneks.	Metsaelupaigatüüpide soodsa seisundi tagamiseks on vaja vältida nendes elupaigatüüpides metsade majandamist ja kuivendamist Piiranguvööndi kaitserežiim ei võimalda metsaelupaigatüüpe piisavalt kaitsta. Piiranguvööndis on majandustegevus lubatud, looduskaitseseadus ei võimalda piiranguvööndis reguleerida hooldusraieid ning olemasolevate kuivendusvõrkude hooldamist. Selgitasime ülal, et KeA on oma praktikat piiranguvööndis paiknevate metsaelupaigatüüpide kaitse osas muutnud.
	Lisaks on (lk 51) välja toodud, et tehakse veel ühte kava LD metsaelupaigatüüpide ja -liikide kaitseks, kus tuuakse jälle välja ohutegurid jms. Miks tehakse samade alade reguleerimiseks erinevad kavad?	Tegevuskava „Metsaelupaikade ja -liikide kaitsepõhimõtete rakendamise kava Natura 2000 võrgustiku aladel“ koostamise eesmärk on tagada, et loodus- ja linnualade piiranguvööndite metsade majandamine ei seaks ohtu konkreetsete Natura 2000 alade kaitse-eesmärgiks olevate metsaelupaigatüüpide ja -liikide seisundit ja säilimist, arvestades kitsamalt erinevaid raietüüpe. Tegemist on administratiivsete meetmete rakendamist planeeriva kavaga, kus ei ole fikseeritud üleriiklikud eesmärgid ja selleks vajalikud tegevused.
	Peatükk 7.2.2 (lk 52-56) Lisaks kõikidele eelnevalt tekkinud küsimustele, mis on seotud taastamistegevuste tagajärgedega, tekib küsimus, et kuidas saab üheks põhiliseks kaitsekorralduslikuks tegevuseks tegevuskavas olla taastamine, kui tegevuskavas endas öeldakse, et taastamistööde mõju metsaelupaikades pole veel teada (lk 28) ja et taastamistööde puhul tehtavad tegevused või taristu võivad läheduses olevaid (teisi) elupaiku negatiivselt mõjutada (lk 35)? Lisaks ei ole tegevuskavas välja toodud kavandatud tegevuste mõju hindamist metsaressursside kasutamisele, nt mõju metsamaterjali olemasolule ja kättesaadavusele ning (naaber)puistute kasvukäigule. Sellega on seotud erinevad sotsiaalmajanduslikud riskid, mille maandamist ei ole samuti tegevuskava koostajate poolt analüüsitud. Kuna kavandatavad taastamistööde objektid on suuremahulised ja taastamisala metsad võivad olla väga väärtuslikud, tuleks kavandatud pinnasetöödel, veerežiimi taastamisel ja kujundusraiete käigus kindlasti vältida ka olemasolevate väärtuslike metsaelupaikade hävimist või kahjustamist. Taastamistööde	Taastamistööde kavandamisel teostatakse iga taastamisala elupaigatüüpide andmete uuendamine, kaardistatakse vooluvetevõrgustik ning kirjeldatakse olemasolev veerežiim, Riigimetsa Majandamise Keskus analüüsib võimalikke mõjusid LIDAR andmetega ja tehakse taimestiku uuringud. Peale taastamistööde lõppu jätkatakse tulemusseirega. Ühtlasi kaasatakse vahepealsetel etappidel huvigruppe. Taastamistegevuste planeerimisel lähtutakse olemasolevatest teadmistest ning omandatud praktilistest kogemustest.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	võtetena käsitletakse, kas kraavide sulgemist või kujundusraiega kombineeritud kraavide sulgemist. Ei ole aga arutletud puistu veerežiimi ja struktuuri korrigeerimise võimalust ilma kraavide kinni panemiseta – sobivate metsamajandamise võtete abil, vastavalt seatud eesmärkidele elupaikade kujundamisel ja/või süsiniku sidumise dünaamika optimeerimisel.	
	Kujundusraiete teostamist soovitatakse "põhjalikult kaalutletud erijuhtumitel". Samas on teada, et puistu tagavara ja veerežiim on omavahel seotud (nn bioloogiline kuivendus), seega tagavaraga manipuleerides on nt võimalik tõsta veetaset. Tuleb uurida, kas metsa majandamisega on võimalik reguleerida veerežiimi selliselt, et võimaldada nii elupaikade seisundi parandamist kui ka süsiniku bilansi parandamist.	Soomaal jälgitav katse näitab, et raiete mõju veetasemetele on marginaalne, võrreldes kraavide sulgemisega, samas on raietel selged kaasmõjud. (Java, O., Kohv, M., Lõhmus, A. 2021. Performance of a Bog Hydrological System Dynamics Simulation Model in an Ecological Restoration Context: Soomaa Case Study, Estonia. https://www.mdpi.com/2073-4441/13/16/2217 ja Soomets, E., Lõhmus, A., Rannap, R. 2023. Restoring functional forested peatlands by combining ditch-blocking and partial cutting: an amphibian perspective. Ecological Engineering 192: 106968).
	Mitu korda on mainitud loodusliku veerežiimi taastamist kui vajalikku meedet tegevuskava eesmärkidest lähtuvalt. Tegevuskavas ei ole aga toodud metoodikat, millega selgitatakse inimtegevuse mõju ulatust metsa veerežiimile ja puistu struktuurile. Seega ei ole arusaadav, kuidas on määratud looduslik seisund inimmõjuga aladel enne kuivendust või raietegevust. Antud aspekti käsitlevate retrospektiivsel analüüsil põhinevate (nt dendrokronoloogilistel meetoditel) uuringute vajadust on kohane välja tuua punktis 7.2.6 (Täiendavad uuringud, lk 59). Võrdlus looduslike referentsaladega ei pruugi olla asjakohane, nt kui inimmõjuga aladel puistu areng ja struktuur (millega on seotud ka veerežiim) oli võrdlusalade omast erinev juba enne aktiivse inimtegevuse algust. Tuleb täpsustada, kuidas selgitatakse, mis on valitud taastamisala veerežiimi ja puistu struktuuri looduslik seisund ning kuivõrd tõhus meede on kraavide kinni panemine olemasoleva olukorda muutmisel looduslikumaks.	Tegevuskavas tuuakse välja meetmed, mis on vajalikud, et märgade elupaigatüüpide seisund paraneks. Teadlased on valinud erinevate kriteeriumite alusel välja sobivaimad taastamisalad, mille kohta on põhjalik info esitatud peatükis 7. Kui soovite veelgi täpsemalt infot, saab teile vastata Tartu Ülikool (raul.rosenvald@ut.ee). Projektialadele koostatakse alati valgala kõrgusmudel. Sellega on võimalik hinnata, kuidas looduslikus olekus vesi aladel paikneks ja liiguks. Maa-ameti lidar andmed on selles osas täpsed ja võimaldavad mõjusid adekvaatselt hinnata. Kraavide sulgemisega takistatakse vee kiiret äravoolu ja leevendatakse pikkade põudade mõju märgade metsade elustikule. Pinnases akumuleeruv niiskus on vajalik turbamuldade degradeerumise peatumiseks ja alale iseloomuliku elustiku toetamiseks.
	Peatükis 7.2.7 (lk 59) kavandatakse muuta õigusakte ja vältida uute teede rajamisel teeäärsete kraavide ja voolunõvade kuivendavat mõju märgadele metsadele, kuid ei ole selge, kas ainult kaitsealadel või kõikjal. Kuivendusvõrgus on erineva eesmärgiga kraavid (nt teekraav, kuivenduskraav, kogujakraav) ning seepärast nendel on ka erinev kuivendav toime (millega arvestatakse maaparandussüsteemi projekteerimisel). Teekraavide kuivendava mõju ulatuse kohta uuringud puuduvad (metsakuivenduse mõju uurimisel sageli keskendutakse kuivenduskraavidele), kuid võib arvata, et mõju sõltub ka maapinna reljeefist – isegi kuivenduskraavide puhul võib kahe paralleelse kraavi kuivenduse mõju ulatus olla erinev (Potapov jt 2022, 2023). Lisaks ei ole selge, kas tee projekteerimise ja ehitamise normid ja nõuded üldse võimaldavad kuivendava mõju korrigeerimist. Kraavivõrgu rekonstrueerimisel on aga arvestatav positiivne mõju puude kasvukäigule (Potapov jt 2022), seega maaparandussüsteemide korrashoiu vältimise tulemusel jääb saamata täiendav juurdekasv, sidumata süsinik ja saamata osa omanikutulust. Tegevuskava ei peaks tegelema õigusaktide muutmisega ja soovitame selle peatüki kustutada.	KeA hinnangu võib tegevuskava näha ette vajalikke seadusandlikke muudatusi tegevuskavas toodud eesmärkide saavutamiseks. Tegevuskava keskendub taastamisaladel valikul Natura 2000 aladele ja sihtkaitsevööndite le. Kui tegevused võivad muuta veerežiimi olulisel määral, on vajalik mõjusid vastavalt hinnata enne otsuse tegemist. Ühtlasi kaastakse erinevaid osapooli parima lahenduse leidmiseks.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	Jällegi soovitatakse keelata uuendusraied piiranguvööndis (sisuliselt muuta piiranguvöönd sihtkaitsevööndiks), sh turberaie, nt häilraie näol. Samas on aga mainitud, et looduslikult märjad metsad uuenevad häiludena.	Loodusliku häilu korral jääb puit metsa ning selle ala keskkonnatingimused on erinevad võrrelduna häilraiega. Piiranguvööndi ülesanne on olla puhverala ning sidusala sihtkaitsevööndite. Probleem on selles, et kombineerides erinevaid raieviise on praeguses õigusruumis võimalik piiranguvööndis suured alad lagedaks/hõredaks raiuda, millel on suur mõju.
	Kavandatakse muuta ka õigusakte ja piirata maaparandustöid tüseda turbaga aladel. Ei ole aga selge "tüseda turbaga" ala turbahorisondi tüsedust (kas peab olema rohkem kui 100 cm?) ja kuidas seda määrata terve liigniiske ala kohta.	Peatükki 3.4 on lisatud täpsustus, et tüsedaks turbakihiks hinnatakse üle 1 m paksust turbakihti. Lisasime sama täpsustuse ka ptk. 7.2.7. Suurema ala puhul saab turbakihi tüseduse määramisel lähtuda mullakaardi polügoonidest.
	Peatükk 7.3 (lk 60). Metsandus on Eestis Eesti Maaülikooli vastutusvaldkond ning palun lisada tabelisse 10 täiendavate uuringute tegevuse ja taastamise tulemuslikkuse seire ridadele vastutavaks asutuseks juurde EMÜ.	Nõustume teie ettepanekuga. EMÜ on lisatud tegevuskava tabelisse 10 uuringute tegevuse ja taastamise tulemuslikkuse seire teostajate hulka.
	Eriti probleemsed ja hulgaliselt riske sisaldavad on tööd lisas 5 (lk 91-92) – *„Taastamisvõtete rakendamine erinevas seisundis metsakoosluste looduslikkuse taastamiseks".* Kommentaar: abinõud alade endise veerežiimi taastamiseks võivad mõnedel juhtudel olla põhjendatud, kuid rajatud metsakultuuride, milledest on kasvanud keskealised metsad, hävitamine ja maastiku mikroreljeefi taastamine (millest lähtuvalt ja kuidas, kas tõesti raske tehnikaga märjal maastikul?) tunduvad äärmiselt kulukad ja loodusvaenulikud.	Nõustume välja toodud probleemipüstitusega. Tegu on tegevuskava koostamise töörühmas vastakaid arvamusi põhjustanud teemaga. Lisas toodud tabelisse on koondatud erinevate koosluste võimalikud taastamismeetmed. Tegevuskava tekstis on kirjas (pt 7.2.2.3), et märgade metsaelupaigatüüpide veerežiimi taastamisega kaasnev kujundusraie on vajalik üksnes erandjuhtudel. Tegevuse vajalikkus selgitatakse välja taastamisse minevate alade täpsema analüüsimisega.
	Kommentaar: kas keegi kujutab ette liigniisket, pindmise juurekavaga läbiraiutud endist kuusikut täiusega kuni 0,1? Neid alasid on kindlasti huvitav üle vaadata, mõjusid hinnata ja hindamatuid kogemusi saada pärast looduskaitseliste tööde lõppemist.	Tegemist on lisa 5. tabelis toodud soovitustega kõdusoometsade looduslikkuse taastamiseks. Soovitus on, et kuni 60-aastastes puistutes võib kaaluda puurinde kujundamist liituseni 0,4–0,5 (valdavalt männikud või kaasikud) ja sealjuures kuuske säilitada kuni 10%. Tegevuskava ei viita kuusikutele, vaid metsadele, kus kuusk kasvab, kuid väiksema osakaaluga.
	Oleks väga kahetsusväärne, kui märgade metsaelupaigatüüpide taastamise käigus hävitataks enam kui poole sajandi eest rajatud metsakuivendussüsteemid ning keskealised ja vanemad, terved ja tootlikud puistud, mis on vaatamata muutunud kasvutingimustele võimelised pakkuma tervet rida ökosüsteemiteenuseid. Samuti on kõdusoometsad väärtuslikuks elupaigaks paljudele liikidele, sealhulgas kotkastele ja mustale toonekurele. Seega juhul, kui kõdusoometsad on oma arengus juba looduslikust soometsast nii palju eemaldunud, et algse seisundi taastamise edukus on küsitav, tuleks sellest ka loobuda. Juhul kui kaitsealade sihtkaitse- või piiranguvööndites on mingil põhjusel sattunud eelpoolnimetatud varasema tugeva inimmõjuga kõdusoometsad, sealhulgas kultuurpuistud, võiks need metsad jätta looduslikule arengule, mitte aga hävitada „looduskaitsetööde" käigus.	Taastamisalade pingerea koostamisel arvestati kõdusoometsade osakaaluga ning hinnati olemasolevate kõdusoometsade taastumisvõimalusi lähtekoosluseks. Kinnitame, et taastamisaladel kaalutakse alati erinevate väärtuste olemasoluga ja üht kindlat reeglit ei kehti.
	Metsaelupaigatüüpide säilitamis- ja taastamistöödel ei tohiks kasutada niisuguseid taastamisvõtted, mille käigus tuleks maastikul kasutada rasketehnikat, seda eriti aladel mille looduslik isetaastumise protsess on looduslikkuse suunas juba alanud.	Nõustume teie ettepanekuga. Lisasime peatüki 7.2.2. Märgade metsaelupaigatüüpide looduslikkuse taastamine algusesse lõigu sõnastusega: *„Metsaelupaigatüüpide säilitamis- ja taastamistöödel tuleb lähtuda põhimõttest, et metsaelupaigatüüpide taastamistööde käigus tuleb võimalikult vähe mõjutada olemasolevaid elupaigatüüpe."*
	Seoses välja toodud küsimuste, märkuste ja kommentaaridega, teeb Eesti Maaülikool ettepaneku alustada Natura 2000 märgade metsaelupaikade tegevuskava koostamisega	Leiame, et tegemist ei ole proportsionaalse ettepanekuga, arvestades konkreetseid küsimusi, millele eespool on vastatud. Tegevuskava koostamisse on kaastatud Eesti ühed parimad vastava ala eksperdid, seega põhineb kava koostamine

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	algusest peale nii, et tegevuskava koostamisse on kaasatud ka maaomanikud ning nende esindajad, metsade majandajad ja metsateadlased Eesti Maaülikoolist.	olemasolevatel parimatel teadmistel. Ühtlasi oleme eelnõud osapooltele tutvustanud ja paljude ettepanekutega arvestanud. Taastamistele eelneb kaasamine ning kõik kitsaskohad on võimalik läbi arutleda.
Foreko OÜ. Kiri 20.11.2023 nr 7-3/23/15-4 Vastuskiri 29.01.2024 nr 7-3/24/9	Tegevuskavas puudub põhjendatud ja üheselt arusaadav teave selle kohta, millisel hulgal Eesti märgasid metsaelupaigatüüpe vajab, st kui suures mahus on vajadus erinevaid metsaelupaigatüüpe kaitsta või täiendava kaitse alla võtta. Lisaks ei ole tegevuskavas teiste metsaelupaigatüüpide kõrval toodud välja kõdusoometsade pindalalist kaitse-eesmärki (lk 49). Seega sisuliselt ei näe tegevuskava ette mingeid piire, millal on tagatud kõdusoometsade piisav pindala ja soodne seisund, st millal ei ole neis metsamajanduslike piirangute seadmine enam vajalik ega põhjendatud. Ka ülejäänud metsaelupaigatüüpide pindalaliste kaitse-eesmärkide puhul ei ole välja toodud, miks on just sellises ulatuses kaitse alla võtmine vajalik. Seega ei ole kokkuvõttes ka selge, kas ja millises ulatuses on Tegevuskavas ettenähtud meetmed ja kaitsekorralduslikud tegevused (edaspidi koos Meetmed) põhjendatud ja millisest hetkest alates ei ole keskkonnakaitselisel eesmärgil piirangute (sh metsamajanduslike) seadmine enam vajalik. Tegemist on Tegevuskava seisukohalt olulise ja määrava infoga, mis on kogu tegevuskava koostamise aluseks ning peab olema mõistlikult põhjendatud.	Tegevuskava ülesanne on fikseerida parima teadmise alusel sihteesmärgid aastani 2050, et tagada elupaigatüüpide soodne seisund. Tegevuskavas on kajastatud metoodikat, kuidas sihttasemed määrati (Lisa 6). Ekspertgrupi moodustasid erinevad teadlased ja temaatikaga kursis olevad isikud: R. Rosenvald (TÜ), A. Lõhmus (TÜ), A. Palo (TÜ), L. Truus (TLÜ), R. Pajula (TLÜ), M. Ilomets (TLÜ), K. Kohv (RMK), M. Küttim, L. Kuresoo (ELF), H. Fridolin (KliM), V. Rannap (KliM), M. Suurkask (KeA). Peamised pindalade kaalutlemise asjaolud olid metsaelupaigatüübile praegu Eestis vastav pindala, selle eeldatav dünaamika ja potentsiaal vähedegradeerunud alade tõhusama kaitse, isetaastumise ja aktiivse taastamise korral; arvestati potentsiaalsete levikualade kaardipäringute analüüsiga. Kaardipäringu koostasid: A. Lõhmus, R. Rosenvald, M. Suurkask ja kaardipäringud teostas R. Kont. Eesti looduse infosüsteem on elupaigatüüpide leviku ja seisundi osas pidevas uuenemises, sest paljudel aladel on vananenud info või on kooslused määramata. Küll peame fikseeritud eesmärke realistlikeks, mille kaitset on võimalik tagada olemasolevate kaitstavate loodusobjektidega. Kõdusoometsadele eesmärki ei seatud. Kõdusoometsi on käsitletud tegevuskavas, sest neid leidub taastamisaladel arvestataval määral ja on tegevustest mõjutatud. Ühtlasi oleme eemaldanud kõdusoometsadele viite tegevuskava pealkirjast.
	Tegevuskavas on jäänud täielikult arvestamata Tegevuskavas ettenähtud Meetmetega kaasnevad sotsiaalmajanduslikud mõjud. Seega puudub ka hinnang selle kohta, kas Tegevuskavas ettenähtud Meetmeted on proportsionaalsed, st kas nendest saadav (keskkonnakaitseline) kasu kaalub üles tekkiva (sotsiaalmajandusliku jm) kahju. Näiteks näeb Tegevuskava muuhulgas ette väljaspool kaitsealasid asuvate vähese või puuduva kuivenduse mõjuga säilinud märgade metsade kaitse alla võtmist (lk 36, 37, 41), piiranguvööndi märgades metsades ja kõdusoometsades uuendusraie keelamist (lk 41) ning LD metsaelupaigatüüpide tsoneerimist sihtkaitsevööndisse (lk 41, 42). Tegemist on maaomanike jaoks oluliste piirangutega, mis sisuliselt välistavad maatulundusmaa sihtotstarbelise kasutamise ning peavad seega olema sobivad, vajalikud ja proportsionaalsed. Ühtlasi pole hinnatud ega tehtud ettepanekuid selle kohta, kuidas kavatsetakse õiglaselt hüvitada täiendavaid lisanduvaid piiranguid maaomanikule.	Tegevuskava eesmärk on anda soovitused, mida on vajalik teha, et elupaigatüüpide seisund paraneks. Muutsime selles osas kava ja väljendame end arusaadavamalt. Tegevuskava ei ole aluseks, et moodustada uusi kaitsealasid, sh sihtkaitsevööndeid. Omandiõiguse põhiolemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Esmalt on riigil otstarbekas kaardistada ära olemasolevad kaitstavad loodusobjektid, sh need alad, mis pole Natura 2000 võrgustikus. Riik soovib tagada laane-, salu ja soovikumetsadele tõhusamat kaitset. 2019. aastal moodustati mitmeid uusi looduskaitsealasid, mis on suuresti elupaigatüüpide osas kaardistamata. Samuti on ootel palju kavandatavaid alasid, kus kaitsekord muutub rangemaks. Sellistele aladel jääb kindlasti ka soostuvaid ja soo-lehtmetsi, mis on hetkel kaardistamata. Sotsiaal-majanduslikku analüüsi saab teha konkreetse ala kohta. Sotsiaal-majanduslikku analüüsi tehakse konkreetsetele taastamisprojektidele või kaitsekorra muutustele.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	Tegevuskava koostanud töögruppi ei kuulunud ühtki Eesti Maaülikooli (edaspidi EMÜ), kui Eestis ainsana metsandusvaldkonnas rahvusvahelise kõrgetasemelise teadus-, õppe- ja arendustööga tegeleva ülikooli, esindajat. Kuna Tegevuskava puudutab paratamatult ja väga ulatuslikult metsamajandamist, siis on Tegevuskavaga planeeritud meetmete ja piirangute metsamajanduslike mõjude väljaselgitamiseks ja hindamiseks hädavajalik kaasata ka metsandusele spetsialiseerunud teadlasi. Kuivõrd seda ei tehtud, ei saa olla kindel, et Tegevuskava on koostatud kõiki olulisi asjaolusid arvestades ja kõike huve tasakaalustavaid lahendusi leides. Eelnevat seisukohta kinnitab näiteks asjaolu, et Tegevuskava metsade taastamist käsitlevates peatükkides ei ole arvestatud Eestis läbiviidud uuringute põhjal koostatud juhendit,1 mis annaks Eesti märgade metsade taastamise võimaluste ja valikute kohta tõenäoliselt adekvaatsemat teavet kui Euroopas läbiviidud uuringud, või vähemalt täiendaks seda asjakohaselt.	Eesti Maaülikool osales algselt projektitaotluse koostamises, kuid projektitaotluse koostamise lõpufaasis ei vastatud enam kirjadele. Projekti esitamisel oli kindel tähtaeg ja ei olnud võimalik oodata, kas EMÜ osaleb või mitte. Avaliku arutelu käigus esitas EMÜ tegevuskava eelnõule hulgaliselt parandusettepanekuid, mille alusel oleme dokumenti parandanud ja täiendanud.
	Ei selgu, millistele andmetele tuginedes esitatakse kokkuvõttev väide, et Tegevuskavas planeeritud eesmärkide täitmise korral suureneb märgade metsade mullas seotud süsiniku koguhulk hinnanguliselt 8% ehk 199,8 miljoni tonnini. Siirdesoo- ja madalsoomuldadel kasvavates metsades seotakse täiendavalt iga-aastaselt 4% rohkem süsinikku ehk 1900 t/a (lk 6, 20). Ka ei nähtu, kas (märgades) metsades seotava süsiniku hulka oleks võimalik suurendada ka muude meetmetega, mis tagaksid sarnase tulemuse, kuid koormaksid maaomanikke vähem (näiteks süsiniku sidumine puittoodetesse). Lisaks tuleb metsade kasvuhoonegaaside sidumise võime hindamisel arvestada kogu kasvuhoonegaaside bilansiga, mitte ainult süsiniku sidumisega mulda, sest see on ainult üks osa võrrandist ja ei näita tegelikku mõju kliimale.	Süsinikuemisiooni ja -sidumise analüüs tehti ökosüsteemide hüvesid kaardistava ja hindava ELME projekti käigus kogutud andmete põhjal ning täpsustati Tallinna Ülikooli LIFE projekti (LIFE Peat Restore (2016-2022) käigus kogutud andmetega. Täiendasime peatükki 3.6. Mõju süsinikubilansile tekst Tallinna Ülikooli teostatud uuringutulemustega.
	Kogu kasvuhoonegaaside bilansiga arvestamine on oluline ka märgade metsade taastamise vajadust kaaludes. Nimelt on uuringuid, mis näitavad, et märgade alade taastamisel suureneb metaani emissioon, mis on võrdne 29,8 kordse CO_2 ekvivalendiga.[2] Näiteks nähtub boreaalsetel märgaladel läbiviidud uuringutest, et kuivendus vähendab oluliselt, s.o 84% metaani emissiooni atmosfääri ja kuivendatud alade üleujutamisel ehk märgalade taastamisel suureneb metaani emissioon 46% võrra võrreldes taastamiseelse emissiooniga[3] (st, et kuivendatud ja siis taastatud aladel on metaani emissioon suurem kui ajaloolistel märgaladel). Seega põhineb Tegevuskavas esitatud üks põhijäreldusi, *et looduslikus seisundis märjad metsad on olulised süsiniku sidujad ja nende säilitamine (ja seisundi paranemine) väga oluline (lk 20), ühekülgsel ja puudulikul informatsioonil.*	Märgade metsaelupaigatüüpide taastamine on seotud liikide elupaikade Märgade metsaelupaigatüüpide taastamine on seotud liikide elupaikade taastamisega, mis ei ole otseselt seotud kasvuhoonegaaside emissiooni ja sidumisega. Märgades metsaelupaigatüüpides toimub süsiniku sidumine valdavalt pinnases (turbas).
	Tegevuskava kohaselt keskendub see *kaitstavatel aladel olevatele metsaelupaigatüüpidele, pidades siiski silmas ka ülejäänud Eesti märgade metsade ning nende seisundi säilitamise ja parandamisega seotud probleeme* (lk 5). Selle põhjal jääb arusaamatuks, mis põhjusel kavandatakse tegevuskavas ettenähtud piiranguid kohaldada mitte kaitstavatel aladel asuvates metsades ning miks on tegevuskavasse sisse toodud kõdusoometsad, mis ei ole Natura 2000 metsaelupaigatüübid. Need on inimmõjul tekkinud ja väljakujunenud ökosüsteemid, mida on tõenäoliselt väga raske või isegi	Tegevuskava eesmärkide ja tegevuste planeerimiseks oli vajalik analüüsida märgade metsade levikut ja seisundit kogu Eestis, seda ei ole võimalik teha ilma kõdusoometsi käsitlemata. Kuigi märgade metsaelupaigatüüpide tegevuskava keskendub kaitsealadel olevate metsaelupaigatüüpide seisundi parandamisele ja säilitamisele, võib seal inventeeritud metsaelupaigatüübi tunnustele vastata ka mõõdukalt kuivendatud mets. Taastamistöödel on oluline arvesse võtta mõju naaberkooslustele, milleks võivad olla kõdusoometsad.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	võimatu tagasi pöörata. Kõdusoometsades on välja kujunenud metsatüübile iseloomulik taimestik ja loomastik, mis on kohanenud seal kasvama ja elama. Kliimaeesmärkide täitmisel on elupaikade taastamise kõrval sama oluline kohanemine, ehk kui on tekkinud uued elurikkad elupaigad, siis ei ole nende hävitamine ja aastakümnete taguse olukorra taastamise püüe põhjendatud. **Seega ei ole meie arvates õigustatud kõdusoometsade käsitlemine Tegevuskavas.**	
	Tegevuskava kokkuvõttes on kirjas, et *kaitsekorralduslikke tegevusi planeeritakse ainult kaitstavatel aladel* (lk 6), kuid Tegevuskavas toodud meetmed hõlmavad siiski ka kaitstavatelt aladelt välja jäävaid alasid. Näiteks näeb Tegevuskava ette väljaspool kaitsealasid asuvate vähese või puuduva kuivenduse mõjuga säilinud märgade metsade kaitse alla võtmist (lk 36, 37, 41). Seejuures on ebaselge, kuidas määratletakse kuivenduse „vähest mõju“. Uute kaitsealade moodustamine tähendab üldjuhul sihtkaitsevööndi moodustamist ning maaomaniku jaoks majandustegevuse keeldu. Piiranguvööndis soovitakse uuendusraied ning mõningal juhul ka hooldusraied keelata. Seejuures ei ole nende meetmete vajadust piisavalt põhjendatud. Näiteks selgitatakse küll, et *tavapäraselt ühtlustab hooldusraie puistu struktuuri ja ühtlasi vähendab puude liigilist mitmekesisust* (lk 27), kuid seejuures puuduvad viited teadusuuringutele ning ei ole ka selgitatud, et milline peaks LD märgade metsaelupaikade struktuur olema. Üldiselt majandab metsaomanik oma metsa heaperemehelikult ning seetõttu võiks käskude ja keeldudega reguleerimise asemel, või vähemalt nendega koos, kaaluda ka metsaomanike nõustamist (vastava juhendmaterjali koostamine vms) kuidas, mida ja kui palju raiuda, et tehtavad tööd toetaksid metsaelupaikadele omast struktuuri, st et hooldusraied oleks kujundussraiete iseloomuga.	Tegevuskavas tuuakse välja meetmed, mis on vajalikud, et märgade elupaigatüüpide seisund paraneks. Rõhutame, et meetmete rakendamine soovituslik ja keskendub peaasjalikult Natura 2000 alade sihtkaitsevööndite. Mõistagi on soovituslik kaardistada kõik väärtuslikud kooslused üle Eesti, kuid vajalik on arvestada ka riigi võimekusega. Metsaelupaigatüübi soodsa seisundi ehk A ja B esinduslikkusega metsakoosluse kirjeldus, on toodud elupaigatüüpide määramise juhendis „Loodusdirektiivi metsaelupaikade inventeerimise juhend“ ning on lühidalt refereeritud ka tegevuskava peatükis 3.2. Nõustume, et metsaomanike nõustamine on väga oluline.
	Tegevuskavas puudub põhjendatud ja üheselt arusaadav teave selle kohta, kuidas märgade metsaelupaigatüüpide taastamine mõjutab üldist kliimaeesmärkide täitmist, dokumendis on käsitletud põhjalikult ja idealismilähedaselt elurikkuse küsimusi, kuid ei ole välja toodud erinevate võimalike stsenaariumite rakendamisel tekkivat kasvuhoonegaaside bilanssi, mis mõjutab väga oluliselt nii kliimaeesmärkide täitmist kui ka LULUCF (maakasutuse, maakasutuse muutuse ja metsanduse) arvestust. Märja metsaelupaiga taastamisega tõstetakse veetaset, mille tulemusel kasvav mets hukkub kohe või aja möödudes ning tekib oluline emissioon. Lisaks sellele väheneb kättesaadava puidu ressurss, kliimaeesmärkide täitmisel on ülioluline asendada fossiilseid materjale ja kütuseid taastuvate materjalide ja kütustega, millest väga olulisel kohal on puit. Tegevuskavast ei nähtu, et erinevaid elurikkuse ja süsiniku sidumise eesmärke oleks omavahel kaalutud ja leitud kõige optimaalsem lahendus.	Märgade metsaelupaigatüüpide tegevuskava keskendub Natura 2000 aladel olevate metsaelupaigatüüpide, kui erinevate liikide elupaikade, seisundi parandamisele ja säilitamisele. Tegevuskava ülesanne on fikseerida märgade metsaelupaigatüüpide vajalik pindala ja seisund. Nõustume, et kliimaeesmärkidesse panustamine oleks samuti hea kajastada, kuid hetkel ei ole selle kohta piisavat infot olemas. Vajadusel lisatakse see tulevikus.
	Tegevuskava kohaselt ei saa õigesti määratud metsaelupaigatüübid olla tugeva kuivendusmõjuga (lk 35). Sellest saab järeldada, et kui ala on tugevale kuivendusmõjule vaatamata määratletud metsaelupaigatüübina, on seda tehtud ekslikult. Samas ei näe Tegevuskava ette valesti määratletud elupaikade kustutamist, vaid püüab leida põhjendusi nende elupaigana säilitamiseks puhvertsoonina või potentsiaalselt taastuva alana.	Täpsustasime tegevuskava, metsaelupaigatüüpide inventeerimise käib selles koostatud juhise järgi. Inventeerimise juhend ei keela kuivendatud puistu arvamist elupaigaks, kui seal esinevad loodusmetsale iseloomulikud elemendid ja metsa aktiivse majandamise tunnuseid ei ole. Kui Eesti looduse infosüsteemis on ekslik info elupaigatüübi olemasolu osas, siis infot korrigeeritakse, see nõue tuleb ka

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
		määrusest . Inventuure tehakse jooksvalt. Võrreldes 7.02.2022 ettepanekuga, on metsaelupaigatüüpide pindala vähenenud Eesti looduse infosüsteemis 5392 ha võrra, sest andmeid on täpsustatud. Väikese kuivendusmõjuga kõdusoometsad omavad potentsiaali taas kujuneda pikemas perspektiivis soometsa elupaigatüüpideks. Paikades, kus kuivendussüsteem on oma funktsiooni kaotamas, võib juba praegu näha kõdusoometsade taas-soostumist.
	Veerežiimi muutmise meetmete hulgas on seatud eesmärgiks taastada ka veekogusid, s.h järvesid. Kuna järved on pidevas arengus, siis on vajalik enne taastamiskavade väljatöötamist otsustada, millisesse arenguetappi või seisu seda taastada kavatsetakse. On teada, et loomuliku ontogeneesi tulemusena kasvavad teatud aja möödudes kõik järved kinni.	Tegevuskavas on peetud silmas seda, et maaparanduse käigus on paljude kaitsealadel olevate järvede veetaset alandatud (näiteks Parika järv, Veisjärv jpt). Ümbritsevate metsade loodusliku veerežiimi taastamine eeldab sellisel juhul ka piirkonnas olevate järvede veetasemete taastamist. Üldjuhul järvede seisund paraneb, kui vee hulk järves suureneb.
	Tegevuskava üheks eesmärgiks on koostada märgade metsade loodusliku arengudünaamika mudelid ja kirjeldada eri etappide looduskaitselised väärtused. Modelleerimiste põhjal eristada looduslikult taastuvad ja aktiivset taastamist (sh seisundi hoidmist) vajavad süsteemid ning viimaste jaoks tõhusaimad taastamisvõtted (lk 28). Sellises uuringus tuleks lisaks ka välja selgitada, millistel juhtumitel pole enam mõistlik tegeleda taastamisega ehk millisel juhul: 1) on ökosüsteem välja kujunenud selliselt, et selle tagasipööramine ei ole mõistlik või ei anna soovitud tulemusi; 2) on see majanduslikult ebamõistlik, arvestades ka majandusmetsa kadumist/kasutatava puiduressursi vähenemist, riigile piirangute hüvitamise koormuse kasvamist jne; 3) ei ole see mõistlik lähtuvalt süsiniku sidumise aspektist.	Nõustume teie ettepanekuga. Korrigeerisime tegevuskava teksti ja lisasime peatüki 4.4. Vajalikud lisauuringud alapunkti 6) Inimmõjuga märgade LD metsaelupaigatüüpide looduslik taastumine ja vajadused taastamistegevusteks täienduse: „*Sellises uuringus tuleks lisaks ka välja selgitada, millistel juhtumitel pole taastamine mõistlike kuludega tulemuslik ja millised on sellistel juhtudel alternatiivsed võimalused, nt kompensatsioonialade määratlemise kaudu*“.
	Enamik Tegevuskava ptk-s 5 toodud ohuteguritest on tagajärjed (nt turba lasundi hävimine pikaajalistel kuivendusaladel) , seega on kaheldav, kas tegevuskava koostajad on ohutegurite analüüsi korrektselt läbi viinud. Lisaks peaksid ohutegurid olema välja toodud märgade metsaelupaigatüüpide kaupa eraldi, sest elupaigatüübid on erinevad ja seega ka neid mõjutavad ohutegurid. Mis puutub kuivendussüsteemidega seotud ohutegurisse (ptk 5.4), siis tuleb selle mõju hinnata, arvestades mõjudega kogu kuivendussüsteemi alale. Näiteks kui märg metsaelupaik asub eesvoolul, siis sellel alal maaparandushoiutööde piiramisel või keelamisel on oluline mõju ka väljaspool elupaika maaparandussüsteemi teistele osadele ning seega ei ole sellises elupaigas maaparandushoiutööde piiramine põhjendatud.	Tegevuskavas toodud ohutegurid ja ohutegurite hinnangud on leitud ekspertide analüüsi tulemusena, seejuures ei osutunud vajalikuks anda ohutegureid igale elupaigatüübile eraldi. Küll lisame, et täpsustasime ohutegurite peatükki ja tabelit 7 uute mõjutegurite klassifikaatorite alusel. Maastikulisel tasemel on kaitstavate märgade metsade ohutegurid olenemata elupaigatüübist sarnased ning elustiku seisukohalt on olulisimaks vee kättesaadavuse halvenemine, kuivõrd metsade majandamine on kaitsealade sihtkaitsevööndites juba välistatud. Konkreetsete alade taastamise probleemid vaadatakse läbi taastamisalade valikul. Tavaliselt on seejuures esindatud mitu märgade metsade metsaelupaigatüüpi. Aladel, kus kuivendusmõju ei ole pööratav ükskõik missuguse muu olulise teguri tõttu, sh ümbritseva majandatava maastiku veerežiim, looduslikku veerežiimi ei taastata. Tegevuskava on soovituslik dokument ja ei saa üheselt keelata konkreetseid tegevusi nagu viitate maaparanduse puhul. Näitel, mille tõite, peaks otsustaja

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
		olema veendunud loa andmisel, kas sellel on või ei ole oluline negatiivne mõju Natura 2000 alale.
	Meetmena toodud veerežiimi mõjutavate tööde piiramine haruldastes soostunud ja soometsa kooslustes ja nende läheduses (lk 37). Arusaamatuks jääb, millised on haruldased soostunud ja soometsa kooslused ning kuidas seda hinnatakse.	Haruldased soostunud ja soometsa kooslused on nimetatud vastava peatüki viimases lõigus enne meetmete loetelu. Haruldased soostunud ja soometsakooslused on sõnajala kasvukohatüübi laialehised puistud ja sanglepikud või vastavad segametsad; lodu kasvukohatüübi laialehised puistud, kaasikud ja sanglepikud või vastavad segametsad; madalsoosanglepikud ja saarikud või vastavad segametsad; laialehiste puude osalusega ja laialehised puistud jõe- ja ojakallastel; lisaks allikasoometsad ja allikalise vee mõjuga metsad. Kuna need kooslused on haruldased, siis vajavad need veelgi enam tähelepanu.
	Kõdusoometsade kohta puudub statistika nende omandivormi ja jagunemise kohta kaitsealade ja -vööndite kaupa (lk 17-18), samuti seisundi kohta Eestis ja boreaalses regioonis (lk 30)	Selline analüüs pole asjakohane, kuna tegevuskava ei sea kaitse-eesmärke kõdusoometsadele ning väljapoole Natura 2000 alade sihtkaitsevööndeid neid eraldi taastama ei minda. Metsaelupaigatüüpide eristamisel võetakse arvesse nende struktuuri ja elustikulist väärtust. Erineval määral kuivendatud metsad võivad vastata metsaelupaigatüübi tunnustele, s.t. olla kaitstavate ja haruldaste liikide elupaigaks.
	Paljasõnaline väide, et kus võimalik, tuleb märgade metsade loodusliku arengu tagamiseks taastada nende looduslik veerežiim (lk 19). Ei ole võimalik aru saada, millistele põhjendustel ja kaalutlustele väide tugineb. Samas hakkab see mõjutama otsuseid nt kaitsealadel olemasolevate maaparandussüsteemide hoiutöödeks nõusolekute andmisel või ka looduskaitseseaduse täiendamisel seoses maaparandussüsteemide hoiutööde lubatavusega üleüldiselt	Tegevuskavas tuuakse välja meetmed, mis on vajalikud, et märgade metsaelupaigatüüpide seisund paraneks. Väljaspool kaitsealasid on nende meetmete rakendamine vabatahtlik. Kuivenduse mõju märgadele metsaelupaigatüüpidele on põhjalikult seletatud tegevuskava ohutegureid käsitlevates peatükkides: 5.1. Turbalasundi hävimine pikaajalistel kuivendusaladel; 5.2. Puistu struktuuri ja alustaimestiku teisenemine kuivenduse mõjul; 5.3. Looduslike veekogude kadumine ja veerežiimi muutumine; 5.4. Kuivendussüsteemide ehitamine, maaparandushoiutööde ja taristu rajamisega seotud kuivenduse mõju.
	EL looduskaitse peamise kohustusena on väljatoodud kaitsta rangelt vähemalt kolmandikku EL kaitsealadest, sh kõiki EL veel alles olevaid loodus- ja põlismetsi (lk 8). Mõistete all on defineerimata, milliseid puistuid täpsemalt mõeldakse loodus- ja põlismetsade all. Läbi Tegevuskava leiavad antud terminid korduvalt kasutust, seetõttu on oluline need ka täpsemalt defineerida. Tegevuskavas tuleks välja tuua ka nende olemasolu, paiknemine ja osakaal märgadest metsaelupaigatüüpidest	Loodus- ja põlismetsade mõiste ei ole Eesti seadustes defineeritud. Vastavalt teie ettepanekule lisasime tegevuskavasse mõistete selgistusse mõisted loodusmets ja põlismets. Mõistete selgituse võtsime teosest Jõgiste, K. jt. 2002. Metsade looduslikkuse taastamise juhend. Metsahoiu Sihtasutus. Tartu. Loodusmetsa mõistet on käsitletud pikemalt LD elupaigatüübi 9010 Vanad loodusmetsad kirjeldamisel Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamatus (Paal, J. 2007. Loodusdirektiivi elupaigatüüpide käsiraamat. Auratrükk, Tallinn). Samuti on detailsemalt kirjeldatud vana loodusmetsa elupaigatüübi erinevaid aspekte loodusdirektiivi metsaelupaikade inventeerimise juhendis (Palo, A. 2018. Loodusdirektiivi metsaelupaikade inventeerimise juhend, Tartu).
	Tegevuskavas ei ole hinnatud muutuvat kliimat. On teada, et sademete hulk varieerub seoses kliimamuutustega. Pikemad põuaperioodid mõjutavad ka märgasid elupaikasid, kuid sellega kaasnevaid potentsiaalseid riske pole esile toodud	Kliimast tingitud muutusi on analüüsitud tegevuskava peatükis 5.9. Kliimamuutused.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	Tegevuskavas on välja toodud, et teatud tingimustel tuleks jätta elupaigatüüpide vahele sidusust puhveralade näol. Antud tingimus võib seada olulisi piiranguid eraomandile ja metsade majandamisele, mille ulatusi pole defineeritud.	Tegevuskavas on sõnastatud meetmed, mis tuleb rakendada, et eraldiasetsevad elupaigakildude seisund paraneks. Antud meede on seotud konkreetse alaga ja tuleb ära lahendada konkreetse ala kaitserežiimi kavandamisel või kompensatsioonimeetmetega.
	Ettepanekud seadusandluse muutmiseks (lk 59) ei ole asjakohased, sest sellisele järeldusele on jõudnud töögrupp, mis ei esinda valdkonnaülest arvamust (metsandusele spetsialiseerunud teadlaseid ei ole kaasatud), jättes arvestamata mitmed teadaolevad ja asjakohased andmed	Tegevuskavas on sõnastatud meetmed, mis tuleks rakendada, et loodusdirektiivi metsaelupaigatüüpide seisund paraneks. Seaduste muutmine on suurem protsess ja see väljub tegevuskava raamest. Tegevuskava on soovituslik dokument ja ei ole otsustamisel siduv.
	lk 17 tabelis on maa omandivormide hulgas välja toodud ka eramaa hulk protsentuaalselt, kuid seda ainult LD metsaelupaigatüüpide osas. Välja tuleb tuua osakaalud kõdusoometsade osas, mis moodustab märkimisväärse osa märgadest metsaelupaigatüüpidest	Selline analüüs pole asjakohane, kuna tegevuskava ei sea kaitse-eesmärke kõdusoometsadele.
	Märgade metsaelupaigatüüpide kohta ei ole märgitud, millisesse seisu planeeritakse erinevate tüüpide taastamist. Pole seatud eesmärke, mille põhjal saaks öelda, et elupaik on taastatud.	Märgade metsaelupaigatüüpide tegevuskava ülesanne on anda sihteesmärgid, kui palju peab olema aastaks 2050 säilinud konkreetset metsaelupaigatüüpi, et nimetatud elupaigatüübi seisund Eestis oleks soodne. Elupaigatüübi seisundit peetakse soodsaks, kui 90% elupaigatüübist on A või B esinduslikkusega.
	Foreko OÜ leiab, et tegevuskavas esitatud seisukohad ja meetmed tuleb ülaltoodud asjaolusid arvestades üle vaadata ja vajadusel ümberhinnata. Seda tuleks teha laiendatud töörühmas, kuhu on kaasatud nii Eesti Maaülikooli teadlased kui ka maaomanike esindusorganisatsioonide esindajad.	Tegevuskava töögrupp on ettepanekutega tutvunud ning eelnõud oluliselt täiendanud. Tegevuskava koostamisse on kaastatud ühed Eesti parimad eksperdid ning kava koostamine on põhinenud olemasolevatel parimatel teadmistel.
RMK Kiri 12.12.2023 nr 7-3/23/16-4 Vastuskiri 05.01.2024 nr 7-3/23/16-5	Kava koostamisse ei ole olnud aktiivselt kaasatud erametsaomanikke ja maaparandussüsteemide eest vastatavat Põllumajandus- ja Toiduametit ja metsandusteadlasi Eesti Maaülikoolist. Sooviksime, et kava lõppversiooni valmimisse kaasatakse ka nende kompetents.	Eesti Maaülikool (edaspidi EMÜ) osales algselt projektitaotluse koostamises, kuid projektitaotluse koostamise lõpufaasis ei vastatud enam kirjadele. Projekti esitamisel oli kindel tähtaeg ja ei olnud võimalik oodata, kas EMÜ osaleb või mitte. Avaliku arutelu käigus esitas EMÜ tegevuskava eelnõule hulgaliselt parandusettepanekuid, mille alusel oleme dokumenti parandanud ja täiendanud. Samuti on ettepanekuid laekunud teistelt organisatsioonidelt, huvigrupid on olnud protsessi kaasatud.
	Paljudel meetmete rakendamisel (näiteks väljaspool kaitsealasid asuvate vähese või puuduva kuivendusmõjuga metsade kaardistamine, sobiva kaitsekorra väljatöötamine ja kaitse alla võtmine; LD metsaelupaigatüüpide tsoneerimine sihtkaitsevööndisse) võib eeldada sotsiaal-majanduslikke mõjusid. Sooviksime, et kava koostajad annaks sotsiaal-majandusliku mõju hinnangu või selgitaksid, kuidas seda meetmete rakendamisel edaspidi arvesse võetakse.	Märgade metsaelupaigatüüpide (*9080, *91D0, *91E0, 91F0) tegevuskava on koostatud Eesti märgade metsaelupaigatüüpide säilitamiseks ja taastamiseks. Tegevuskava ülesanne on anda ülevaade olemasolevast olukorrast ja ohuteguritest, seada eesmärgid aastaks 2050 ning esitada meetmed eesmärkide saavutamiseks. Tegevuskava on koostanud vastava ala asjatundjad. Tegevuskava on soovituslik dokument, mis toob välja elupaikade seisundit ohustavad ohutegurid ning meetmed nende ohutegurite vältimiseks. Sotsiaalmajanduslik analüüs tehakse konkreetsetele taastamisprojektidele, kui töödetailid on selgemad.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	Palume ka selgitada, miks otsustati tegevuskavas käsitleda tugeva inimmõju tulemusel kujunenud kõdusoometsi.	Tugeva kuivendusmõjuga ja oluliselt muutunud struktuuriga metsad, mis ei sisalda elustiku jaoksväärtuslikke puitsubstraate, on inventeeritud 0-elupaikadeks. Neil metsadel võib siiski olla kõrge taastamisväärtus, kui nad asuvad metsa- või sooelupaigatüübi naabruses. Väikese kuivendusmõjuga kõdusoometsad omavad potentsiaali taas kujuneda pikemas perspektiivis märgadeks elupaikadeks. Paikades, kus kuivendussüsteem on oma funktsiooni kaotamas, võib juba praegu näha kõdusoometsade taassoostumist. Taastamisaladel on fookuses loodusdirektiivi elupaigatüübid. Taastamistööd mõjutavad ka kõdusoometsi, mis paiknevad sageli taastamisalade mõjualas. KeA leiab, et kõdusoometsi on otstarbekas antud kavas kajastada
	Palume tegevuskava täiendada informatsiooniga, mis kirjeldab meie tänaseid teadmisi Eestis teostatud taastamistööde tulemuslikkusest.	Varasemad taastamistegevused on keskendunud eelkõige sookoosluste taastamisele ja kõige põhjalikumalt on seiratud eelkõige jääksoode taastamistööde tulemuslikkust. Soometsade taastamisega seotud uuringud on selgelt välja toodud peatükis 4.3 ja täiendavate uuringute vajadus peatükis 4.4. Käesoleva kava raames on taastamistööde kavandamisel keskendutud soostuvatele ja soo-lehtmetsadele, kus taastamistöid on siiani tehtud väikestel pindaladel ja ilma põhjaliku seireta. Hetkel toimuv Life projekti "Loodusrikas Eesti" raames on plaanis koos taastamistöödega alustada põhjalikku tulemuslikkuse seiret. Vastavad eeluuringud on mitmel alal juba tehtud ja saadud tulemusi kindlasti kajastatakse järgnevatel aastatel.
	Lugedes peatükki 4.5.3 jääb mulje, et sinna on kokku liidetud kaks erinevat metoodika kirjeldust. Teeme ettepaneku säilitada üldtekstis ainult osa, mis kirjeldab I-IV tasandi seiret ja sellele eelnev metoodiline kirjeldus viia lisasse kui üks võimalus teadusliku seire korraldamiseks taastamisaladel.	Nõustume teie ettepanekuga. Tegevuskava tekst on korrigeeritud ning metoodika kirjeldus on viidud lisasse.
Regionaal- ja Põllumajandus-ministeerium Kiri 06.12.2023 nr 7-3/23/15-9 Vastuskiri 22.01.2024 nr 7-3/24/7	Tegevuskavas on avatud mõisted „metsaelupaigatüüp“ ja „kasvukohatüüp“. Samas kasutatakse tekstis korduvalt mõistet „metsakooslus“, mida aga tegevusekavas ei ole defineeritud. Palume avada ka „metsakoosluse“ mõiste.	Ettepanek on arvesse võetud. Tegevuskava mõistete selgitusse on lisatud koosluse mõiste selgitus. Metsakooslus on kooslus, mis asub metsas.
	Tegevuskava jaotises 5.4 ja 5.5 palume üle vaadata mõju hinnangud. Leiame, et uute kuivendussüsteemide rajamisel on suurem mõju kui maaparandushoiutöödel. Samuti juhime tähelepanu, et tegevuskava on kaitsealapõhine ning juba täna on kaitseala kaitse-eeskirjade järgi uue kuivendussüsteemi rajamine keelatud. Seega on ohutegur õiguslikult lahenduse leidnud, seega jääb arusaamatuks vastava meetme väljatoomise vajalikkus, sest uusi metsanduslike maaparandussüsteeme kaitsealadele rajada ei saa.	Looduskaitseseaduse (edaspidi LKS) § 31 lg 2 kohaselt, kui kaitse-eeskirjaga ei sätestata teisiti, on piiranguvööndis keelatud uue maaparandussüsteemi rajamine. Siit tuleneb, et kaitse-eeskirjaga võib lubada uute maaparandussüsteemide rajamist. LKS ei keela piiranguvööndis maaparandussüsteemide hooldustöid. Märgade metsaelupaigatüüpide puhul on nende soodsa seisundis säilitamiseks ja seisundi parandamiseks vajalik taastada või säilitada looduslikku veerežiimi. Seepärast on tegevuskavas vaja käsitleda maaparandussüsteemide (üldjuhul kuivendussüsteemide) mõju kaitstavatele metsa elupaigatüüpidele.
	Tegevuskava jaotisesse 5.7 palume lisada täiendava meetmena ka *„Asjakohaste kaitse-eeskirjade ülevaatamine ja vajadusel muutmine, kusjuures vaadatakse üle alternatiivid“*. Leiame, et olukorras, kus osade märgade metsaelupaiga tüüpide inventuuride andmed on	Nõustume välja toodud probleemipüstitusega.

Arvamuse esitaja	Arvamus või ettepanek	Menetleja otsus
	vananenud ning elupaigatüüpidena registreeritud aladel esineb palju valemääranguid, tuleb üle vaadata ka olemasolevad kaitse-eeskirjad, alles siis saab hakata valima optimaalset kaitsekorda.	Korrigeerisime nimetatud peatüki meetmete sõnastust. Täpsustame, et tegevuskavas kasutatud meetme sõnastus *„Optimaalse kaitsekorra kehtestamine märgadele metsaelupaigatüüpidele“* tähendab ka seda, et kaitsekorra kehtestamiseks tehakse eelnevalt põhjalik analüüs ning uuendatakse elupaigatüüpide andmeid.
	Tegevuskava jaotises 5.7 teeme ettepaneku lisada täiendava meetmena ka *„Soodustada elurikkust säilitavaid metsa majandamise võtteid“.* Leiame, et elurikkust säilitavate metsa majandamise võtete kasutamine on vajalik tegevus ja peaks juhisele järgnema, mistõttu ei tohiks piirduda üksnes juhise koostamisega.	Nõustume teie ettepanekuga. Peatüki 5.7. meetmed on täiendatud. Lisatud täiendav meede sõnastuses: *„Elurikkust säilitavate metsa majandamise võtete rakendamine“.*
	Tegevuskava jaotises 7.2.4.1 on toodud viide jaotisele 6.2.6, mis ei ole korrektne. Optimaalset kaitsekorda käsitleb jaotis 7.2.1.	Täname veale tähelepanu juhtimise eest. Vastava lõigu sõnastust on korrigeeritud ja viga parandatud.
	Palume täiendada Lisas 6 lauseosa *„vaja on vältida laialehise lammimetsa potentsiaaliga alade taastamist puisniitudeks“* tekstiosaga *„kui tegemist ei ole inventeeritud väärtusliku rohumaaga või pärandniiduga.“* Praegu inventeeritakse väärtuslikke püsirohumaid. Need alad on väärtuslikud, et säilitada Eesti põllumajandusmaastikes esinevaid liigirikkamaid ja potentsiaalselt pärandniiduks taastuvaid püsirohumaid. See aitab kaasa kogu Eestit hõlmava 2 (2) poolloodusliku koosluste võrgustiku säilimisele ning leevendab intensiivselt majandatavate põllumajanduspiirkondade elurikkuse kadu ja ebasoodsaid keskkonnamõjusid.	Nõustume teie ettepanekuga. Tegevuskava lisas sõnastati vastav lause *„vältida laialehise lammimetsa potentsiaaliga alade taastamist puisniitudeks, kui tegemist ei ole inventeeritud väärtusliku rohumaaga või pärandniiduga“.*
Käsmu Külaselts Kiri 20.11.2023 nr 7-3/23/15-2 Vastuskiri 03.01.2024 nr 7-3/23/15-14	Meie külakogukonnal ei ole ei inimressurssi ega raha võidelda riigi ja erinevate riigi direktiivi poliitikat vägisi ellu viivate institutsioonidega, mida “Loodusrikas Eesti” https://www.loodusrikaseesti.ee/ järjekordne projekt “ Märgade metsade tegevuskava” endast kujutab. Kuid soovime üht : pöörake end kogukondade poole näoga. Mugav on suhelda “initsiatiiv gruppidega” , kuid kuulake ka kogukondi ! Kogukonnad, kes peavad kaitsealadel ellu jääma on regionaalpoliitiliselt üksi jäätud võitluses keskkonna aktivistide masinavärgiga, mille riik on mugavalt üles ehitanud et kohalike kogukondade huvilisi mitte arvestavalt Euroopa Liidu kliimakaitse direktiive ellu viia. Meil ei ole ressurssi järjekordseid kirju ja arvamusi kõikvõimalikele riiklikele institutsioonidele eraldi treida. Lisame siia oma kirjad ja ütleme üht: EEMALE TIHEASUSTUS ALADEST vähemalt 300 meetrit! Me ei soovi ei sooalasid ega üraskite poolt läbi näritud kaela kukkuvaid puid Euroopa Liidu direktiivi täitmise nimel Käsmu küla vahetus läheduses näha.	Teie kirjas esitatud küsimused on seotud Lahemaa rahvuspargi kaitsekorraga ning metsaelupaigatüüpide kaitsega. Teie kirjas esitatud küsimustele on Keskkonnaamet vastanud oma 29.12.2023 kirjaga1 Selgituseks lisame, et märgade metsaelupaigatüüpide (*9080, *91D0, *91E0, 91F0) tegevuskava on koostatud Eesti märgade metsaelupaigatüüpide säilitamiseks ja taastamiseks. Tegevuskava ülesanne on anda ülevaade olemasolevast olukorrast ja ohuteguritest, seada eesmärgid aastaks 2050 ning esitada meetmed eesmärkide saavutamiseks. Tegevuskava on soovituslik dokument, mis toob välja elupaikade seisundit ohustavad ohutegurid ning meetmed nende ohutegurite vältimiseks.